

Muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus ympäristöasioissa - Suomi

Diese Seite wurde maschinell übersetzt. Für die Qualität kann keine Gewähr gegeben werden.

1. [Perustuslaillinen perusta](#)
2. [Oikeuslaitos](#)
3. [Tiedonsaantiin liittyvät oikeusriidat](#)
4. [Muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus yleisön osallistuessa päätöksentekoon](#)
5. [Toimia ja laiminlyöntejä koskeva muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus](#)
6. [Muut oikeussuojakeinot](#)
7. [Asiavaltuus](#)
8. [Oikeudellinen edustus](#)
9. [Todisteet](#)
10. [Väliaikaiset turvaamistoimenpiteet](#)
11. [Oikeudenkäyntikulut](#)
12. [Oikeusapu](#)
13. [Oikea-aikaisuus](#)
14. [Muut kysymykset](#)
15. [Ulkomaalaiset](#)
16. [Rajat ylittävät oikeusriidat](#)

I. Perustuslaillinen perusta

Suomen perustuslaki (731/1999) vahvistettiin nyky muodossaan vuonna 2000. Sen 20 §: ssä vahvistetaan ympäristöä koskeva perusoikeus. Kyseinen säännös kattaa seuraavat näkökohdat:

- Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.
- Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Oikeussuojan saatavuudesta säädetään 21 §: ssä, jonka otsikkona on "Oikeusturva". Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Perustuslain noudattamisen valvonta tapahtuu ensisijaisesti lainsäädännön valmistelun yhteydessä siten, että eduskunnan perustuslakivaliokunta tarkistaa säädösehdotusten perustuslainmukaisuuden. Tämän lisäksi perustuslaissa vahvistettuihin oikeuksiin voidaan vedota tuomioistuimissa. Jos jonkin asian oikeuskäsittelyn yhteydessä ilmenee, että jonkin lain soveltaminen on selvästi ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuin soveltaa ensisijaisesti perustuslakia. Korkein hallinto-oikeus on soveltanut oikeuskäytännössään useaan otteeseen oikeutta terveelliseen ympäristöön, usein muutoksenhakuoikeutta koskevien säännösten tulkinnan yhteydessä. Kansainvälisten sopimusten soveltaminen edellyttää, että ne on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Århusin yleissopimusta on sovellettu julkaistussa oikeuskäytännössä kerran. Asia koski kansalaisjärjestöjen muutoksenhakuoikeuteen liittyneen epäkohdonmukaisuuden korjaamista laajentamalla sovellettavan kansallisen lainsäädännön tulkintaa.

II oikeuslaitos

Suomen tuomioistuinjärjestelmä jakautuu kahteen riippumatta: yleisiin tuomioistuimiin ja hallintotuomioistuihin.

Yleiset tuomioistuimet jakautuvat kolmeen oikeusasteeseen:

- Käräjäoikeudet
- Muutoksenhakuistuimet
- Korkein oikeus

Hallintotuomioistuimet jakautuvat kahteen oikeusasteeseen:

- alueelliset hallinto-oikeudet
- Korkein hallinto-oikeus

Yleiset tuomioistuimet käsittelevät riita-, rikos- ja hakemusasioita, kun taas hallintotuomioistuimet käsittelevät lähinnä viranomaisten päätöksistä tehtyjä valituksia. Lisäksi on eräitä erityistuomioistuihin (mm. markkinaoikeus, vakuutus- ja työtuomioistuin) sekä valituslautakuntia, jotka toimivat joko yleisten tai hallintotuomioistuinten (tai molempien) linjan alaisuudessa.

Koska ympäristöasioita koskevat ensimmäisen oikeusasteen päätökset tehdään yleensä viranomaisten toimesta, ympäristöoikeutta koskevat riita-asiat päätyvät tyypillisesti hallinto-oikeuksien käsiteltäväksi. Tästä pääsäännöstä on eräitä merkittäviä poikkeuksia, nimittäin kiinteistötoimitukset. Niitä koskevat valitukset käsitellään erityisissä maa- ja metsätalouden oikeuksissa, joita toimii eräiden käräjäoikeuksien yhteydessä. Lisäksi ympäristöoikeutta koskevat vahingonkorvaus- ja rikosasiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa.

Hallintotuomioistuinjärjestelmässä valtaosa ympäristöoikeutta koskevista asioista on keskitetty yhteen alueelliseen hallinto-oikeuteen, eli Vaasan hallinto-oikeuteen. Se käsittelee koko maan osalta kaikki ympäristönsuojelulakiin (587/2011) ja vesilakiin (86/2000) liittyvät asiat, eli suunnilleen neljäsosan koko maan hallinto-oikeuksille tulevista ympäristönsuojeluasioista. Muut ympäristöoikeutta koskevat asiat, jotka koskevat esim. luonnonsuojelua, maa-ainesten ottoa ja kaivostoimintaa tai maankäytön suunnittelua ja rakentamista, käsitellään alueellisissa hallinto-oikeuksissa. Lisäksi maaseutuelinkeinojen valituslautakunnat käsittelevät eräitä maa- ja metsätalouteen, metsästyksen ja kalastukseen liittyviä asioita. Kaiken kaikkiaan tuomioistuinten maantieteellinen ja aineellinen toimivalta ympäristöasioissa on määritetty laissa varsin selkeästi. Vaikka rajatapauksia joskus ilmenee, mahdollisuuksia oikeuspaikkakeinotteluun ei ole.

Viranomaisten päätöksiin voi hakea muutosta tekemällä hallintovalituksen alueelliseen hallinto-oikeuteen, kuten hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Tästä ovat poikkeuksena kuntaviranomaisten kunnallisen itsehallintovallan nojalla tekemät päätökset, joihin haetaan muutosta kunnallisvalituksella. Se on toinen muutoksenhakemusten päätyyppi. Ympäristöoikeutta koskeviin päätöksiin haetaan muutosta yleensä hallintovalituksella. Tästä on kuitenkin eräitä merkittäviä poikkeuksia (mm. kunnalliset kaavoitus- ja rakennusmääräykset ja paikalliset ympäristömääräykset sekä maanotto- ja kaivostoimintaluvat), joita tarkastellaan uudelleen kunnallisvalituksen perusteella.

Laissa säädetään, minkätyyppinen valitus tietystä päätöksestä voidaan tehdä. Tärkein ero näiden valitusmenettelyjen välillä on se, että kunnallisvalituksen voi tehdä kuka tahansa kunnan jäsen, kun taas hallintovalituksen voivat yleensä tehdä vain asianosaiset, joihin päätös vaikuttaa välittömämmin. Toisaalta hallintovalitus tarjoaa hallinto-oikeudelle laajemmat tarkasteluvallat kuin kunnallisvalitus. Yleinen valitusajankäyttö on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista. Hallinto-oikeudelliset menettelyt käydään yleensä kirjallisesti eli viranomaisten, valittajien ja menettelyn muiden osapuolten kirjallisten lausuntojen välityksellä. Oikeudellisen avustajan käyttö ei ole pakollista, eikä hallintolainkäyttölaissa aseteta valituksen tai muiden menettelyvaiheiden osalta kovin monia muodollisia vaatimuksia.

Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Käsiteltävänä olevasta asiasta ja hallinto-oikeuden ratkaisusta riippuen voidaan vaatia valituslupa (ympäristöasioissa, kuten maankäyttö- ja rakennuslupien ja asemakaavapäätösten yhteydessä), mutta pääsääntönä on, että korkein hallinto-oikeus käsittelee kaikki sen ratkaistavaksi tuodut asiat. Ministeriöiden ja hallituksen päätöksistä (esim. pakkolunastuspäätöksistä) valitetaan yleensä suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Varsinaisten muutoksenhakuaineiden lisäksi on myös muita oikeussuojakeinoja, kuten hallintoriita ja perustevalitus, jotka eivät ole ympäristöoikeuden kannalta erityisen merkittäviä. Hallintolainkäyttölaissa säädetään lisäksi kolmesta ylimääräisestä muutoksenhakuaineesta:

- kantelu, joka voidaan tehdä alueelliselle hallinto-oikeudelle kuuden kuukauden kuluessa
- palauttaa menetetyt määräajat palauttaminen (päättynyt, återställande av försutten fatalitetid), korkein hallinto-oikeus

- purku, jota haetaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

Hallintovalitus on luonteeltaan korjaava oikeussuojakeino, koska tuomioistuin voi muuttaa sen kohteena olevaa päätöstä. Tuomioistuimella on periaatteessa varsin laaja toimivalta tarkastella käsiteltävänä olevaa asiaa uudelleen, mutta sitä käytetään harkiten. Muutoksia tehdään yleensä silloin kun valituksen kohteena oleva päätös olisi sellaisenaan lainvastainen, mutta hallintomenettelyn kumoamiselta ja uusimiselta voidaan välttyä tekemällä päätökseen rajoitettu muutos, joka näin palvelee yleistä oikeudenkäyntimenettelyn taloudellisuuden (prosessiekonomian) tavoitetta. Ympäristöasioissa tämän korjaavan toimivallan tyypillinen käyttökohteena on valituksen kohteena olevien lupapäätösten myöntämisedellytysten uudelleentarkastelu. Sen sijaan kunnallisvalitus on luonteeltaan kassatorinen, mikä tarkoittaa, että tuomioistuin voi vain joko pitää viranomaisen päätöksen voimassa tai kumota sen. Laissa kuitenkin säädetään tähän sääntöön ympäristöasioissa tehtävistä poikkeuksista, joiden nojalla hallinto-oikeus voi tehdä päätöksiin rajoitettuja muutoksia myös tällaisissa tapauksissa (esim. maanottolupia koskevilla asioilla).

Hallintolainkäyttölain mukaan valittajan on perusteltava valituksensa, mutta hallinto-oikeuden tehtävänä on osoittaa, minkä lain nojalla päätöksen lainmukaisuutta tarkastellaan. Hallintovalituksen yhteydessä hallinto-oikeuden vastuu on varsin laaja eikä tarkastelua tarvitse rajoittaa pelkästään valituksessa esitettyihin seikkoihin. Kunnallisvalituksen osalta tuomioistuin on sen sijaan tiukasti sidottu kantelijan mainitsemiin laittomuusperusteisiin. Kunnallisvalitusta koskevassa menettelyssä valitusperusteet on myös esitettävä muutoksenhauille annetussa määräajassa, kun taas hallintovalitusta koskevassa menettelyssä valitusta voidaan helpommin täydentää menettelyn kuluessa.

Hallintolainkäyttölaissa säädetään tosiseikkojen tarkastelusta, että tuomioistuimen on hankittava viran puolesta selvitystä siinä laajuudessa kuin käsittelyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asian laatu sitä vaativat. Tuomioistuin voi asiaan liittyvien tosiseikkojen selvittämiseksi esimerkiksi hankkia lisäselvityksiä asianosaisilta, pyytää asiantuntijalausuntoja tai järjestää suullisen kuulemisen tai katselmuksen.

Yleinen oikeudenkäyntimenettely perustuu erilaisiin ja jossain määrin yksityiskohtaisempiin menettelysääntöihin, lähinnä oikeudenkäymiskaareen (4/1734, sellaisena kuin se on muutettuna) ja lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

Menettelyt ovat pääasiassa suullisia, ja osapuolilla on yleensä suurempi vastuu asiaan liittyvien olosuhteiden ja tosiseikkojen selvittämisestä kuin hallinto-oikeuden menettelyissä. Käräjäoikeuden päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen, mutta valituksen käsiteltäväksi ottaminen edellyttää, että asianomaisella on asiassa merkittävä intressi (riittävä vahingonkorvausvaade tai rikosoikeudellinen seuraamus) tai että hänelle myönnetään erikseen lupa menettelyn jatkamiseen. Hovioikeuden päätöksestä valittaminen edellyttää valituslupaa korkeimmalta oikeudelta, jonka ensisijaisena tehtävänä on antaa ennakkoratkaisuja oikeuskäytännön yhdenmukaistamiseksi (toisin kuin korkeimman hallinto-oikeuden). Tiettyjen edellytysten täytyessä on mahdollista hakea lupaa valittaa käräjäoikeuden päätöksestä suoraan korkeimpaan oikeuteen, minkä lisäksi yleisissä tuomioistuimissa on käytettävissä eräitä ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja.

Edellä esitetyn lisäksi on mainittava erikseen Ahvenanmaan maakunta. Ahvenanmaan maakunta on itsehallintoalue, jolla on toimivalta antaa omaa lainsäädäntöä monilla aloilla, myös ympäristöasioissa, Ahvenanmaan itsehallintolain (Självstyrelselag för Åland, 1144/1991) mukaisesti. Tiettyt asiat, kuten tuomioistuinjärjestelmä ja -menettelyt, kuuluvat edelleen ensisijaisesti yleisen lainsäädännön piiriin, mikä tarkoittaa, että oikeudenkäyntimenettelyihin sovelletaan edellä mainittuja yleisiä säädöksiä. Ahvenanmaalla on yleinen käräjäoikeus ja hallintotuomioistuin, jotka toimivat kansallisen tuomioistuinhierarkian puitteissa. Aluehallinnon päätöksistä valitetaan kuitenkin suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Edellä esitetty ympäristöasioita koskevan muutoksenhaun keskittäminen ei niin ikään koske Ahvenanmaan ympäristöasioita, vaan Ahvenanmaan osalta tällaiset asiat käsittelee Ahvenanmaan hallintotuomioistuin.

III Tiedonsaantiin liittyvät oikeusriidat

Tiedonsaantia ympäristöasioista säännellään yleisellä tasolla viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetulla lailla (621/1999), jonka mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

Jos virkamies tai viranomaisen henkilöstöön kuuluva kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa,

- Hänen on esitettävä kieltäytymisen syy ja annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi.
- Tällaisen kieltäytymisen jälkeen tietopyyntö voidaan esittää uudelleen viranomaisen ratkaistavaksi, jotta sitä voidaan tarkastella hallinnollisessa päätöksessä.
- Lain mukaan tietopyyntö on käsiteltävä ja tieto julkisesta asiakirjasta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa (ja erityisen vaativissa tapauksissa kuukauden kuluessa) siitä, kun viranomaisen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön.

Jos viranomaisen lopullinen päätös on hylkäävä, siitä voi tehdä hallintovalituksen alueelliselle hallinto-oikeudelle, kuten edellä kuvataan. Tiettyjen viranomaisten päätöksistä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Kuten kaikissa viranomaisen

päätöksissä, myös tällaisessa hylkäämispäätöksessä on hallintolainkäyttölain nojalla esitettävä muutoksenhakuohjeet, joissa kerrotaan, minne valitus on osoitettava ja missä määräajassa, sekä muut valitusta koskevat edellytykset.

Hallinto-oikeudella on yleensä pääsy koko siihen hallinnolliseen aineistoon, jonka perusteella valituksen kohteena oleva päätös on tehty, minkä lisäksi se voi pyytää lisätietoja päätöksen tehneeltä viranomaiselta. Näin ollen tuomioistuin saa yleensä tietoonsa sen tiedon, jonka saantia asia koskee, joten se voi tarkastella niiden perusteiden pätevyyttä, joiden nojalla tiedonsaanti on evätty. Jos tuomioistuin päätyy viranomaisen päätöksen uudelleentarkastelun perusteella eriävälle kannalle, sillä on toimivalta myöntää valittajalle oikeus tutustua tämän pyytämään asiakirjaan.

Laissa ei nykyisellään säädetä täysimääräisistä oikeussuojakeinoista siinä tapauksessa, että viranomainen, jonka hallussa pyydetty tieto on, viivyttää tietopyyntöön vastaamista. Tällaisen lainsäädännön antamista kuitenkin harkitaan. Tätä nykyä oikeussuojan saatavuus edellyttää, että tietopyyntöön annetaan ensin hylkäävä päätös, johon voidaan hakea muutosta, koska hallinto-oikeuksilla ei ole toimivaltaa puuttua viranomaisen passiivisuuteen (ks. jäljempänä XIII jakso). Tällaisessa tapauksessa on mahdollista tehdä hallinnollinen kantelu valvovalle viranomaiselle tai oikeusasiamiehelle. Näillä valvojilla ei kuitenkaan yleensä ole toimivaltaa pakottaa passiivista viranomaista toimimaan yksittäistapauksissa.

Ahvenanmaan aluehallinnon osalta tiedonsaantia säännellään aluelainsäädännöllä (yleisten asiakirjojen julkisuudesta annettu maakuntalaki, Landskapslag om allmänna handlingars offentlighet 1977: 72). Tiedonsaantia koskevat maakuntalain säännökset vastaavat edellä esitettyä, joskaan ne eivät ole yhtä yksityiskohtaisia. Sama koskee valittamista hylkäävästä päätöksestä, Lukuun ottamatta sitä poikkeusta, että joissain tapauksissa ennen tuomioistuimessa tehtävää uudelleentarkastelua on pyydetty hallinnollista uudelleentarkastelua maakuntahallitukselta. Kun edellä todettiin, maakuntahallituksen päätöksistä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

IV muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus yleisön osallistuessa päätöksentekoon

Yleinen hallintomenettely

Hallintomenettelyä säännellään yleisellä tasolla hallintolaila (434/2003), jossa vahvistetaan hyvää hallintoa koskevat peruseriaatteet ja sovellettavat menettelyt. Hallintolain mukaista menettelyä noudatetaan ympäristöasioissa, jollei sovellettavassa aineellisessa lainsäädännössä toisin säädetä. Myös siinä tapauksessa sovelletaan täydentävästi hallintolain säännöksiä ja periaatteita. Toisin sanoen hallintolaisissa vahvistetaan yleinen menettely, jota tarvittaessa mukautetaan muilla laeilla. Monentyyppisissä ympäristöasioissa noudatetaan tällä tavoin mukautettuja menettelyjä. Ympäristönsuojelulain mukaiset ympäristölupa-asiat ja maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaiset kaavoitussuunnitelmat ovat esimerkkejä menettelyistä, joita säännellään hallintolaista merkittävästi poikkeavin menettelyin. Sen lisäksi, että Ahvenanmaalla on ympäristöasioita koskevaa omaa aineellista lainsäädäntöä, Ahvenanmaan aluehallinnossa noudatetaan alueellista hallintolakia (Förvaltningslag för landskapet Åland, 2008: 9). Aluelain mukainen yleinen hallintomenettely on hyvin lähellä valtakunnalliseen lainsäädäntöön perustuvaa menettelyä.

Hallintomenettelyyn ei kuitenkaan kuulu yleistä sisäistä uudelleentarkastelua, eli päätöksentekijän tai ylemmän hallintoelimen suorittamaa uudelleentarkastelua. Aineellisessa lainsäädännössä voidaan kuitenkin säätää tällaisesta hallinnollisesta uudelleentarkastelumenettelystä. Jos uudelleentarkastelumenettelystä on säädetty, sitä ei voida ohittaa tekemällä suoraan valitus tuomioistuimelle. Esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaissa säädetään, että jos viranhaltija on tehnyt päätöksen toimivallan siirron nojalla, asiasta ei saa valittaa tuomioistuimeen ennen kuin siitä on tehty oikaisuvaatimus kunnalliselle valvontaviranomaiselle. Hallinnollisen oikaisuvaatimuksen esittämiselle asetettu määräaika on lyhyempi kuin valitusmenettelyssä, ja viranomaista voidaan vaatia kiirehtimään vaatimuksen käsittelyä. Oikeus valittaa oikaisuvaatimuksen perusteella tehdystä päätöksestä on yleensä vain oikaisuvaatimuksen tekijöillä, jollei alkuperäistä päätöstä ole muutettu oikaisuvaatimuksen perusteella.

Hallinto-oikeus on toimivaltainen tarkastelemaan hallintopäätösten lainmukaisuutta sekä menettelyjen että aineellisen sisällön kannalta. Se ei ole tiukasti sidottu pelkästään valituksessa esitettyjen väitteiden tarkasteluun, paitsi jos kyseessä on kunnallisvalitus (ks. edellä II jakso). Tarvittaessa tuomioistuin arvioi myös niiden aineellisten ja teknisten todisteiden pätevyyttä, joiden perusteella päätös on tehty. Tuomioistuin voi asettaa kyseenalaiseksi viranomaisen asiantuntemuksen ja arvioida itsenäisesti uudelleen asiaan liittyviä tosiseikkoja tai niiden vaikutusta tarkasteltavana olevaan asiaan. Kuten edellä on esitetty, tuomioistuin voi uudelleentarkasteluvollisuutensa täyttämiseksi esimerkiksi toimittaa katselmuksen asianomaisessa paikassa tai kuulla asiantuntevia viranomaisia käsiteltävänä olevan asian ulkopuolelta.

Maankäyttösuunnitelmat

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kunnallisten kaavojen (paikalliset yleis- ja asemakaavat) hyväksymistä koskeviin päätöksiin haetaan muutosta tekemällä kunnallisvalitus alueelliseen hallinto-oikeuteen. Valitusoikeus on paitsi niillä asianosaisilla, joita päätös koskee välittömästi, myös kaikilla kunnan jäsenillä. Näitä ovat mm. rekisteröidyt yhdistykset, joiden kotipaikka on kyseisen kunnan alueella. Lisäksi valitusoikeus on kaikilla rekisteröidyillä paikallisilla tai alueellisilla organisaatioilla, joiden toimintaan asia liittyy.

Ympäristöministeriön vahvistamista alueellisista maankäyttösuunnitelmista sen sijaan valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Edellä esitetyn lisäksi myös valtakunnallisesti toimivilla organisaatioilla on tietyin laissa täsmennetyin edellytyksin oikeus tehdä valitus alueellisista maankäyttösuunnitelmista. Koska kaavoituspäätösten uudelleentarkastelu tapahtuu kunnallisvalituksen perusteella, tuomioistuimen toimivalta on rajattu yksinomaan valittajan mainitsemiin valitusperusteisiin. Poikkeuksena kunnallisvalituksen kassatoriseen luonteeseen maankäyttö- ja rakennuslaissa on säännöksiä, joiden nojalla tuomioistuin voi erikseen määritellyissä olosuhteissa tehdä kaavaan vähäisiä muutoksia. Muutoin menettelyssä noudatetaan hallintolainkäyttölaissa määriteltyä yleistä hallintomenettelyä.

Ahvenanmaa on oma alueellinen laki suunnitelmien Plan- och bygglag (ja rakentamisen för landskapet Åland, 2008: 102). Aluelaisissa säädetään kaksitasoisesta kaavoituksesta, jonka mukaan on olemassa: paikallisia yleis- ja asemakaavoja. Samoin kuin maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset kaavat, nämä kaavat hyväksytään kuntatasolla, ja niistä voidaan tehdä kunnallisvalitus Ahvenanmaan hallintotuomioistuimelle. Asianosaisten ja kunnan jäsenten ohella valitusoikeus on alueella rekisteröidyillä organisaatioilla, jos asia koskee niiden toimintaa.

Ympäristöluvut

Toimivalta myöntää ympäristönsuojelulain mukainen varten lupa (ympäristölupa) ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttaville on jaettu neljän aluehallintoviraston (Avin; RFV, AVI) ja kunnallisten ympäristöviranomaisten kesken. Lupajärjestelmä kattaa monenlaisia asioita eläinsuojelusta suuriin teollisuuslaitoksiin (ns. IPPC-laitokset). Lupia voidaan myös yhdistää vesilain nojalla myönnettäviin lupiin. Lupapäätöksistä voi valittaa tekemällä hallintovalituksen Vaasan hallinto-oikeuteen, jolla on valtakunnallinen toimivalta ympäristönsuojelulain soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Poikkeuksen tähän muodostaa Ahvenanmaan itsehallintoalue, jolla on oma ympäristönsuojelulainsäädäntö. Tähän alueelliseen lainsäädäntöön perustuvat lupapäätökset tekee Ahvenanmaan ympäristö- ja terveystuomioistuin (Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet), ja niitä koskevat valitukset käsittelee Ahvenanmaan hallintotuomioistuin.

Hallinnollista lupamenettelyä koskevien säännösten ohella ympäristönsuojelulaissa on myös oikeudenkäyntimenettelyä koskevia erityissäännöksiä. Valitusoikeus on jonkin verran laajempi kuin hallintolainkäyttölain yleisten säännösten nojalla; se kuuluu sille, jonka oikeutta tai etua asia saattaa koskea. Lisäksi valitusoikeus on rekisteröidyillä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät. Tämän lisäksi tietyillä viranomaisilla on oikeus valittaa ympäristönsuojelulain nojalla tehdyistä päätöksistä. Asian vieminen tuomioistuimen käsiteltäväksi ei edellytä, että kyseinen taho on ollut osallisena hallinnollisessa lupamenettelyssä. Lupapäätösten antamista ja julkaisemista koskevien muiden vaatimusten ohella lupaviranomaisen on kuitenkin ilmoitettava päätöksestään erikseen niille, jotka ovat tehneet muistutuksen asiassa tai ovat ilmoitusta erikseen pyytäneet.

Ympäristölupapäätöksiä koskevan muutoksenhakumenettelyn alkuvaiheet poikkeavat yleisestä muutoksenhakumenettelystä:

- Valitus on toimitettava lupapäätöksen tehneelle viranomaiselle eikä tuomioistuimelle.
- Viranomaisen tiedottaa valituksista asettamalla ne julkisesti nähtäville ja ilmoittaa erikseen asianosaisille ja viranomaisille, jotta nämä saavat tilaisuuden esittää vastineensa.
- Vasta tämän jälkeen kaikki valitusasiakirjat toimitetaan Vaasan hallinto-oikeuteen.

Toinen ympäristönsuojelulaissa säädetty oikeudenkäyntimenettelyn erityispiirre on se, että tuomioistuin tai osa sen kokoonpanosta voi suorittaa paikalla tarkastuksen, joka on katselmuksen kevennetty versio.

Tuomioistuimen toimivalta ja uudelleentarkasteluvollisuudet ovat samat kuin hallintovalituksen yhteydessä. Lainmukaisuuden arviointi voi kohdistua sekä päätöksentekomenettelyyn että päätöksen aineelliseen sisältöön ja myös tausta-aineistoon ja tekniseen näyttöön. Sen varmistamiseksi, että tuomioistuimella on käytettävissään riittävä asiantuntemus, Vaasan hallinto-oikeuden täysjäseniksi nimitetään myös erityistuomareita, joilla on lainopillisen koulutuksen sijasta tekniikan tai luonnontieteiden alan koulutus. Kun tuomioistuin päättää ympäristönsuojelulakiin tai vesilakiin liittyvistä asioista, sen kokoonpanoon kuuluu kahden lainoppineen tuomarin lisäksi yksi tällainen erityisalan jäsen, kun kokoonpanoon yleensä kuuluu kolme lainoppinutta tuomaria. Koska yleinen ympäristönsuojelulaki ja siihen perustuva tuomioistuinten erikoistuminen eivät koske Ahvenanmaata, vastaavat ympäristölupavalitukset käsitellään Ahvenanmaan hallintotuomioistuimessa tavanomaisen oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.

Vaasan hallinto-oikeuden päätöksestä voi tavalliseen tapaan valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Myös korkeimmassa hallinto-oikeudessa toimii teknisen ja luonnontieteiden alan koulutuksen saaneita hallinto-oikeustuomareita osaaikaisesti. Nämä erityistuomarit osallistuvat myös Ahvenanmaan hallintotuomioistuimen ympäristönsuojelu- ja vesiasioissa tekemiä

päätöksiä koskevien valitusten käsittelyyn. Mainittakoon, että tällaisia osa-aikaisia asiantuntijajäseniä osallistuu tuomioistuimen työskentelyyn myös eräiden muuntyyppisten muutoksenhakuasioiden yhteydessä, esimerkiksi kun kyseessä on lastensuojelu, tahdosta riippumaton hoito tai patenttiasiat.

Kaikkia hallinto-oikeudellisia menettelyjä koskeva yleissääntö, joka pätee myös ympäristölupa-asioihin, on se, että hallintopäätökset voidaan panna täytäntöön vasta kun kaikki sitä koskevat muutoksenhakukeinot ja määräajat on käytetty tyhjentävästi. Tämä tarkoittaa, että ympäristölupapäätöstä koskeva valitus yleensä lykkää luvan kohteena olevan toiminnan aloittamista kunnes muutoksenhakutuomioistuin on antanut asiassa ratkaisun. Tästä lykkäävästä vaikutuksesta poiketen hallintoviranomainen voi tietyin edellytyksin antaa ympäristöluvulle väliaikaisen täytäntöönpanomääräyksen valituksista huolimatta, joko varsinaisessa lupapäätöksessä tai pian sen jälkeen annettavalla erillisellä päätöksellä. Tuomioistuimella on toimivalta tarkastella uudelleen tällaista määräystä ja keskeyttää täytäntöönpano siitä huolimatta. Tätä väliaikaista turvaamistoimenpidettä koskevaa järjestelmää tarkastellaan lähemmin jäljempänä X jaksossa.

Ympäristövaikutusten arviointimenettely

Ympäristövaikutusten arviointimenettelyä säätelevät laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/1994) ja sitä täydentävä valtioneuvoston asetus (713/2006). Asetuksessa vahvistetaan luettelo hankkeista (raja-arvoineen), joiden ympäristövaikutukset on aina arvioitava. Lisäksi valtion viranomainen voi päättää, onko arviointimenettelyä sovellettava tiettyyn yksittäistapaukseen (tarpeellisuusselvitys). Useimmissa tapauksissa tämä viranomainen on alueellinen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskuksille; ELY-keskus, ntm-central).

Jos tarpeellisuusselvityksen tulos on myönteinen eli katsotaan, että ympäristövaikutusten arviointi on suoritettava:

- Hankkeesta vastaava voi hakea päätökseen muutosta tekemällä hallintovalituksen alueelliselle hallinto-oikeudelle.
- Muutoksenhaku käsitellään hallintolainkäyttölakiin perustuvan tavallisen hallintovalitusmenettelyn mukaan, kuten edellä on esitetty.

Jos tarpeellisuusselvityksen tulos on kielteinen eli katsotaan, että ympäristövaikutusten arviointia ei tarvitse suorittaa:

- Päätökseen voidaan hakea muutosta vasta myöhemmässä vaiheessa, kun asiassa on annettu lopullinen lupa tai muu päätös.
- Prosessiedellytykset, myös valitusoikeus, määräytyvät sen mukaan, miten kyseiseen päätökseen haetaan muutosta.

Esimerkiksi päätökseen olla vaatimatta ympäristövaikutusten arviointia tietyn maankäyttösuunnitelman voidaan hakea muutosta jos ja kun suunnitelma hyväksytään, tekemällä kunnallisvalitus alueelliselle hallinto-oikeudelle, mutta ennen kuin vastaava kielteinen päätös on riitautettu ympäristölupa ja sallia, että hallinnollinen muutoksenhaku Vaasan hallinto-oikeuteen.

Tarpeellisuusselvitystä koskevan päätöksen lainmukaisuutta voidaan arvioida tässä vaiheessa sekä menettelyn että päätöksen aineellisen sisällön kannalta, ja tuomioistuimen tarkasteluvaltuudet määräytyvät kyseiseen päätökseen sovellettavien valtuuksien mukaisesti. Väliaikaisiin lausuntoihin, joita yhteysviranomainen antaa arviointimenettelyn suunnittelu- tai toteuttamisvaiheessa, ei voi erikseen hakea muutosta. Sen sijaan ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetussa laissa säädetään, että lopulliseen lupapäätökseen voidaan hakea muutosta arviointimenettelyssä ilmenevien olennaisten puutteiden perusteella; tällä tarkoitetaan jälleen sekä menettelyyn että aineelliseen sisältöön liittyviä puutteita. Tuomioistuin voi tarvittaessa varmistaa ympäristövaikutusten arvioinnin yhteydessä tehtyjen kiistanalaisten havaintojen pätevyyden. Osallistuminen ympäristövaikutusten arviointimenettelyyn ei ole lupapäätöstä tai sitä edeltävää arviointimenettelyä koskevan muutoksenhaun muodollinen edellytys. Se, että arviointi on jätetty pois kokonaan voidaan vedota samalla tavalla, mikä vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan merkitsee sitä, että hallinto-oikeus on toimivaltainen tarkastelemaan, onko tarvetta laatia ympäristövaikutusten arviointi, joka on tehty päätös vai ei, edellyttäen että se on todennut tosiseikat, tehtävänä on ratkaista tämä kysymys.

Täytäntöönpanokelpoisuutta ja kieltomääräyksiä säännellään lupapäätökseen sovellettavan menettelyn mukaisesti. Lisäksi ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetussa laissa säädetään, että jos jonkin hankkeen toteuttaminen ei edellytä lupasian ratkaisua tai muuta olennaista päätöstä ja hankkeen toteuttaminen aloitetaan ilman tarvittavaa ympäristövaikutusten arviointia, toimivaltainen aluehallintovirasto voi määrätä sen keskeytettäväksi, kunnes ympäristövaikutusten arviointi on suoritettu.

YVA-menettelyn Ahvenanmaalla sovelletaan alueellisen lain (Landskapslag om miljökonskvensbedömning, 2006: 82) ja asetus (Landskapsförordning om miljökonskvensbedömning, 2006: 86). Valtakunnallisesta menettelystä poiketen Ahvenanmaalla ei ole erillistä tarpeellisuusselvityksestä vastaavaa viranomaista, vaan lupapäätöksestä vastaava hallintoviranomainen päättää, onko ympäristövaikutusten arviointi suoritettava, jos sitä ei erikseen laissa vaadita. Ympäristövaikutusten arviointia koskevaan päätöksentekoon ja puutteelliseen ympäristövaikutusten arviointiin sovellettavat muutoksenhakukeinot vastaavat edellä kuvattuja. Valitukset tehdään joko Ahvenanmaan hallintotuomioistuimelle tai korkeimmalle hallinto-oikeudelle sen mukaan, minkä hallintoviranomaisen päätöstä muutoksenhaku koskee.

V toimia ja laiminlyöntejä koskeva muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus

Yksityishenkilölle helpoin tapa hakea ympäristövastuuseen liittyvää täytäntöönpanoa yksityisiä tahoja vastaan on yleensä tehdä toimivaltaiselle kunnalliselle tai valtion viranomaiselle täytäntöönpanotoimia koskeva hakemus. **Julkisoikeuden yksityinen täytäntöönpano ei ole mahdollista, eli yksityishenkilöt eivät voi haastaa muita yksityishenkilöitä oikeuteen ympäristövastuun loukkauksen perusteella.**

Yksityisen ympäristövahinkovastuun täytäntöönpano sen sijaan on mahdollista. Korvausta ympäristöhaitan aiheuttamasta vahingosta, kuten omaisuusvahingosta, terveydellisestä haitasta tai taloudellisesta menetyksestä, voi hakea yleisestä tuomioistuimesta. Tällaisia yksityisoikeudellisia vahingonkorvausvaatimuksia säännellään ympäristövahinkojen korvaamisesta annetulla lailla (737/1994), jota täydentää yleinen vahingonkorvauslaki (412/1974). Ensin mainittu laki kattaa myös kustannukset niistä tarpeellisista toimenpiteistä, jotka joku on toteuttanut itseensä kohdistuvan ympäristövahingon uhan torjumiseksi tai vahingoittuneen ympäristön palauttamiseksi ennalleen. Tämä tarkoittaa, että tuomioistuimelta on mahdollista hakea päätöstä kustannuksista, jotka ovat tarpeen omaisuuden palauttamiseksi ennalleen, suoraan vahingonaiheuttajaa vastaan, ilman että ensin pitäisi hakea viranomaisilta puhdistusmääräystä tms. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta yksityishenkilöt eivät muutoin voi hakea vahingonkorvausta ympäristövahingon korjaamista koskevan yleisen edun perusteella. Tiettyihin toimiin ja tilanteisiin, kuten maanotosta tai luvanvaraisesta veden pilaamisesta aiheutuvaan haittaan, sovelletaan erityisiä vahingonkorvausmenettelyjä erillään vahinkovastuuta koskevasta yleisestä lainsäädännöstä. Kieltomääräystä ei yleensä voida hakea toiminnanharjoittajaa vastaan suoraan tuomioistuimelta, vaan tällaista täytäntöönpanomääräystä on haettava toimivaltaiselta valvontaviranomaiselta.

Samoja vaihtoehtoja voidaan periaatteessa soveltaa myös viranomaisiin kohdistuviin vaateisiin: Ennen kuin tuomioistuin voi antaa päätöksen, jolla se velvoittaa viranomaisen toteuttamaan määrättyjä toimenpiteitä, tarvitaan kyseisen viranomaisen itsensä ensimmäisenä oikeusasteena antama päätös. Hallintotuomioistuimella on toimivalta määrätä halutut täytäntöönpanotoimet vasta tämän päätöksen uudelleentarkastelun perusteella. Mitä edellä on todettu viranomaisen passiivisuuden perusteella sovellettavista oikeussuojakeinoista, pätee myös tässä (ks. jäljempänä XIII jakso). Viranomaisten laiminlyöntiin perustuvia valituksia käsitellään lähemmin jäljempänä (VI jakso). Toisaalta korvausvaatimus julkisen toimivallan käytöstä aiheutuvasta vahingosta voidaan tietyin edellytyksin esittää suoraan yleiselle tuomioistuimelle vahingonkorvauslain nojalla. Jos vaatimus kohdistuu valtioon tai kuntaan esimerkiksi toiminnanharjoittajana, sovelletaan luonnollisesti samaa vahingonkorvausmenettelyä kuin yksityisten toiminnanharjoittajien osalta.

Kun kyseessä on täytäntöönpano toimivaltaiselle valvontaviranomaiselle tehtävällä hakemuksella, toimivaltainen viranomainen mainitaan yleensä sovellettavassa aineellisessa laissa tai kuntaviranomaisten osalta sen perusteella annetuissa kunnallisissa säännöksissä. Näin esimerkiksi ympäristönsuojelulaissa määritellään toimivaltainen valvontaviranomainen ja vaaditaan kuntia nimeämään jokin lautakunta paikalliseksi valvontaviranomaiseksi. Valtion tasolla ympäristöasioissa toimivaltainen valvontaviranomainen on tyypillisesti ELY-keskus.

Aineellisessa laissa määritetään valvojan viranomaisen täytäntöönpanovaltuudet, eli viranomaisen valtuudet käyttää hallintopakkoa sellaista toimijaa vastaan, joka rikkoo lain säännöksiä. Tapauksesta riippuen tämä voi tarkoittaa esimerkiksi määräystä noudattaa lupapäätöstä tai estää tai korjata ympäristövahinko, tai luvan peruuttamista. Periaatteessa kuka tahansa voi hakea valvontaviranomaiselta tällaista täytäntöönpanomääräystä, mutta joissakin ympäristösäädöksissä on erityisiä säännöksiä asiavaltuudesta eli siitä, kuka voi tehdä tällaisen hakemuksen. Muiden hallintopakon ilmenemismuotojen ohella tässä kuvattavaa menettelyä sovelletaan ennen muuta niihin täytäntöönpanovelvoitteisiin, jotka johtuvat ympäristövastuuta koskevasta direktiivistä. Direktiivi on saatettu osaksi Suomen lainsäädäntöä osittain lailla eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta (383/2009).

Riippumatta siitä, onko vastuuvollisuutta koskevan asian tai muun valvontaa tai täytäntöönpanoa koskevan asian pannut vireille yksityishenkilö hakemuksella vai viranomainen viran puolesta, asiassa annettuun lopulliseen päätökseen on yleensä mahdollista hakea muutosta tekemällä valitus tavanomaiseen tapaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että toiminnanharjoittaja voi hakea muutosta päätökseen, jolla se määrätään korjaamaan sille myönnetyn luvan vastainen tilanne, kun taas asianosainen (esimerkiksi täytäntöönpanoa vaativa kansalaisjärjestö) voi hakea muutosta päätökseen, jolla toiminnanharjoittajaa ei vaadita toteuttamaan toimenpiteitä. Valitusoikeutta säännellään tavalliseen tapaan asiaa koskevalla aineellisella lailla. Täytäntöönpanopäätöksiä koskevaa valitusoikeutta rajoitetaan tyypillisesti tiukemmin kuin valitusoikeutta vastaavissa lupa-asioissa, mutta näin ei ole suinkaan aina. Useimmissa tilanteissa valitusoikeus on ainakin naapureilla ja kansalaisjärjestöillä. On syytä mainita, että se, että valvontaviranomainen on tehnyt täytäntöönpanohakemuksesta päätöksen, ei automaattisesti anna asian vireillepanijalle oikeutta hakea päätökseen muutosta tuomioistuimessa.

Valtakunnallista vahingonkorvauslakia sovelletaan myös Ahvenanmaan itsehallintoalueella. Periaatteet, joiden mukaan viranomaiselta voidaan hakea täytäntöönpanoa, vastaavat niin ikään edellä esitettyä. Ahvenanmaalla valvontaviranomaisia ovat pääasiallisesti Ahvenanmaan ympäristö- ja terveysviranomainen, aluehallitus ja kunnalliset rakennusvalvontaviranomaiset.

VI Muut oikeussuojakeinot

Sen lisäksi, että hallintopäätöksistä voi tehdä valituksen tuomioistuimeen, on myös mahdollista tehdä hallinnollinen kantelu. Kantelun voi tehdä kunnalliselle tai valtiolliselle valvontaviranomaiselle tai kahdelle ylimmälle laillisuudenvälvojalta eli oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille.

Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat ylimmät laillisuudenvälvojat. Heidän tehtävänä on valvoa, että viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja hyvää hallintotapaa ja erityisesti perus- ja ihmisoikeuksia. Kahden ylimmän laillisuudenvälvojan toimivaltuudet ovat vähäisiä eroavuuksia lukuun ottamatta varsin yhtenevät ja kattavat myös Ahvenanmaan itsehallintoalueen viranomaisten toiminnan. Laillisuudenvälvojat antavat ratkaisunsa heille tehdyistä kanteluista. Heillä on myös toimivalta antaa virallinen huomautus ja aloittaa rikosoikeudellinen menettely, jos kyseessä on vakava lainvastaisuus. Laillisuudenvälvojat voivat aloittaa tutkimuksen myös omasta aloitteestaan. Ylimmät laillisuudenvälvojat voivat tutkia myös tuomioistuinten ja niiden työntekijöiden toimintaa; tässä yhteydessä on kiinnitettävä tarkoin huomiota vallanjaon ja oikeuslaitoksen riippumattomuuden periaatteisiin. Laillisuudenvälvojoilla ei ole toimivaltaa pakottaa viranomaisia tai virkamiehiä toimimaan yksittäistapauksissa. He eivät myöskään voi kumota tai muuttaa päätöksiä eivätkä tehdä valituksia omasta aloitteestaan.

Ylimpien laillisuudenvälvojen ohella on myös eräitä muita erityisalojen laillisuudenvälvoja, joiden toimivalta kattaa koko maan, kuten tietosuojavaltuutettu, kuluttaja-asiamies ja vähemmistövaltuutettu. Ympäristöasioita varten ei kuitenkaan ole nimetty tällaista vastuuhenkilöä. Ympäristöasioissa kantelun voi tehdä valvontatehtäviä hoitavalle paikalliselle tai alueelliselle hallintoviranomaiselle, kuten ylempälle kuntaviranomaiselle, edellä mainitulle ELY-keskukselle tai aluehallintovirastolle.

Lisäksi valvonta- ja muilla viranomaisilla on usein valtuudet hakea muutosta ympäristöasioita koskeviin päätöksiin samalla tavoin kuin yksityisillä osapuolilla. Ympäristöasioissa tämä viranomaisen valitusoikeus kuuluu tyypillisesti ELY-keskuksille. Tällaiselle viranomaiselle tehty ilmoitus kiistanalaisesta päätöksestä voi edesauttaa viranomaisen valitusoikeuden käyttöä, mutta käytännössä viranomaista ei voi pakottaa käyttämään valitusoikeuttaan.

Rikosoikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä virallinen syyttäjä on pyynnöstä velvollinen ajamaan yksityistä vahingonkorvauskannetta asianomistajan puolesta. Tämä apu on maksutonta, ja syyttäjä voi evätä pyynnön vain jos vaatimus on ilmeisen perusteeton tai jos kanteen nostaminen häiritse merkittävästi syytetoimia asiassa. Asianomistajalla on myös toissijainen syyteoikeus. Tämä tarkoittaa, että jos syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä rikosasiassa, asianomistajalla on oikeus nostaa rikoksesta syyte ja saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Eräät syyttäjät ovat erikoistuneet ympäristöasioihin, ja heidät voidaan erityismääräyksellä osoittaa käsittelemään tiettyjä tapauksia oman tuomiopiirinsä ulkopuolella koko valtakunnan tasolla.

VII Oikeudellinen asema

Asiavaltuus	Hallinnollinen menettely	Oikeudenkäyntimenettely
Yksityishenkilöt	Velvollisuudesta kuulla osapuolia hallinnollisessa menettelyssä säädetään asiassa sovellettavassa aineellisessa laissa (muutoin hallintolaisissa); Muut voivat osallistua julkisen kuulemisen välityksellä.	Valitusoikeus on niillä, joihin asia vaikuttaa välittömästi, sekä muilla, jos sovellettavassa aineellisessa laissa niin säädetään; kaikilla kunnan jäsenillä asioissa, joissa on mahdollista tehdä kunnallisvalitus.
Kansalaisjärjestöt	Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ei ole erityisiä säännöksiä asiavaltuudesta hallintomenettelyssä, eli kansalaisjärjestöt voivat yleensä osallistua julkisen kuulemisen välityksellä.	Valitusoikeudesta säädetään aineellisessa laissa tärkeimpien ympäristöasioiden osalta; oikeuskäytäntö täydentää tätä joiltain osin. Kansalaisjärjestöjen on oltava rekisteröityjä, ja yleensä vaaditaan tiettyjen toiminta-ala koskevien ehtojen täyttymistä (maantieteellinen alue/rekisteröintitarkoitus).
Muut oikeussubjektit	Muilla yksityisillä oikeussubjekteilla on yleensä oikeus osallistua menettelyyn samoin edellytyksin kuin yksityishenkilöillä.	Muilla yksityisillä oikeussubjekteilla on yleensä valitusoikeus samoin edellytyksin kuin yksityishenkilöillä.
Tilapäiset ryhmät	Osallistuminen julkisen kuulemisen välityksellä; muussa tapauksessa ryhmään kuuluvien yksilöiden välityksellä.	Ei asiavaltuutta, eli ainoastaan ryhmään kuuluvien yksilöiden välityksellä.

Ulkomaiset kansalaisjärjestöt	Oikeus osallistua rajat ylittävään ympäristövaikutusten arviointimenettelyyn; mm. rajasopimuksissa voidaan määrätä oikeudesta osallistua muihin menettelyihin.	Valitusoikeus tavanomaisten säännösten mukaisesti, eli yleensä toimintalan perusteella, ottaen huomioon mahdolliset raja- ym. sopimuksista johtuvat velvoitteet.
Muut [1]#_ft n1	Sovellettavassa aineellisessa laissa voidaan säätää, että ennen päätöksentekoa on kuultava valtion viranomaisia, kuntia ja/tai kuntaviranomaisia.	Valtion viranomaisilla, kunnilla ja kuntaviranomaisilla voi olla valitusoikeus sovellettavan aineellisen lain tai hallintolainkäyttölain nojalla.

Taulukossa esitetyt huomiot on esitetty hyvin yleisellä tasolla. Osallistumisoikeus ja asiavaltuus hallintomenettelyssä ja valitusmenettelyssä vaihtelevat sovellettavan aineellisen ja/tai prosessilain mukaan.

Aineellisessa laissa yleensä säädetään, kenelle asiasta on erikseen ilmoitettava ja/tai ketä on kuultava hallintomenettelyssä ja onko ennen päätöksentekoa järjestettävä jonkinlainen laajempi julkinen kuuleminen. Jos menettelystä ei ole säädetty erikseen, sovelletaan hallintolain yleisiä säännöksiä. Hallintolain mukaan hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta. Lisäksi hallintolaissa säädetään, että jos asian ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työntekoon tai muihin oloihin, viranomaisen tulee varata näille henkilöille mahdollisuus saada tietoja asian käsittelyn lähtökohdista ja tavoitteista sekä lausua mielipiteensä asiasta. Useimmissa tapauksissa ympäristöalan aineellisessa lainsäädännössä säädetään laajemmasta asiavaltuudesta ja/tai kuulemisesta. Esimerkiksi ympäristölupa-asioissa asianosainen (jolla on oikeus tehdä muistutus lupa-asian johdosta) on ympäristönsuojelulain mukaan se, jonka oikeutta tai etua asia saattaa koskea; muille kuin asianosaisille on varattava tilaisuus esittää mielipiteensä julkisen kuulemisen välityksellä (kirjallisesti). Kansalaisjärjestöille ei yleensä myönnetä asiavaltuutta hallintomenettelyissä, mikä tarkoittaa, että ne voivat yleensä osallistua julkisiin kuulemisiin, jos sellainen on menettelyn mukaan toteutettava.

Kuten edellä on kuvattu, hallintolainkäyttölaissa säädetään hallintoasioissa tehtyjä päätöksiä koskevasta yleisestä valitusoikeudesta. Päätöksestä saa valittaa se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Aineellisessa ympäristölainsäädännössä on kuitenkin usein tämän säännöksen korvaavia säännöksiä, joissa säädetään laajemmasta valitusoikeudesta. Esimerkiksi ympäristönsuojelulaissa säädetty yleinen valitusoikeus on jokaisella, jonka oikeutta tai etua asia saattaa koskea. Maankäyttö- ja rakennuslaissa säädetään yksityiskohtaisemmasta valitusoikeudesta järjestelmästä sen mukaan, minkätyyppisestä maankäyttö- tai rakennusluvasta on kyse. Lisäksi päätöksiin, joista on mahdollista tehdä kunnallisvalitus, kuten kaavoituspäätöksiin, voi hakea muutosta kuka tahansa kunnan jäsen. Kunnan jäseniä ovat yksityishenkilöt ja yritykset, joilla on kotipaikka kunnan alueella sekä kaikki, jotka omistavat tai hallitsevat kunnassa sijaitsevaa kiinteää omaisuutta.

Kansalaisjärjestöillä on valitusoikeus useimpien, mutta ei kaikkien päätösten osalta. Lisäksi niille on oikeuskäytännössä annettu valitusoikeus eräissä asioissa, joissa siitä ei ole erikseen laissa säädetty. Kansalaisjärjestön on oltava rekisteröity, jotta sillä on valitusoikeus. Lisäksi sovellettavassa aineellisessa laissa on yleensä vaatimuksia, jotka koskevat kansalaisjärjestön maantieteellistä ja/tai aineellista toimintaa. Esimerkiksi ympäristönsuojelulain mukaan valitusoikeus on rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät. Jos yhteys kansalaisjärjestön tarkoituksen ja kiistanalaisen päätöksen välillä ei ole itsestään selvä (kyseessä on esimerkiksi jokin asukas- tai kyläyhdistys), valitusoikeuden määrittämiseksi tarkastellaan organisaation perustamissääntöä. Sen sijaan järjestön toiminnan kestolla tai jäsenten lukumäärällä ei ole merkitystä.

Sen jälkeen kun valitusoikeuden olemassaolo on todettu, valittajat (kansalaisjärjestöt tai yksilöt) eivät yleensä ole sidottuja valittamaan pelkästään omia oikeuksiaan tai etujaan koskevista puutteista, vaan valituksen voi tehdä myös yleisen edun perusteella. Näin ollen yksityinen taho voi hakea muutosta esimerkiksi kaivoslupa-asiassa sillä perusteella, että on huolissaan kaivostoiminnan suojelluille lajeille aiheuttamasta mahdollisesta haittavaikutuksesta.

Kuten edellä on kuvattu, ympäristönsuojelulaissa säädetään yleisölle ilmoittamisesta/yleisön kuulemisesta myös tuomioistuimenmenettelyjen yhteydessä (ks. IV jakso). Muissa ympäristöasioita koskevissa oikeudenkäyntimenettelyissä ei ole tällaista vaihetta, vaan niissä on kuultava ainoastaan asianosaisia, joita asia koskee välittömästi. Kansalaisjärjestöjen ja sellaisten yksityishenkilöiden, jotka eivät ole hakeneet muutosta asianomaiseen päätökseen, osallistumismahdollisuudet ovat siis varsinkin rajoitetut. On kuitenkin olemassa jonkin verran oikeuskäytäntöä, jossa tällaisten (valitusta tekemättömien) yksityishenkilöiden /yhteisöjen kanne-oikeus tuomioistuimessa on liitetty siihen, miten nämä ovat osallistuneet hallintomenettelyyn.

Kunnallisvalitusta lukuun ottamatta ei ole olemassa yleistä asiavaltuutta (actio popularis), jonka nojalla asian voisi viedä tuomioistuimen käsiteltäväksi. On kuitenkin otettava huomioon mahdollisuus pyytää valvontaviranomaista toimimaan (ks. V jakso). Asiavaltuus pilaantumisen ehkäisemisen ja vähentämisen yhtenäistämistä (IPPC) koskevista asioista noudattaa ympäristönsuojelulakia, kun taas asiavaltuus ympäristövaikutusten arviointimenettelyä koskevista asioista perustuu joko hallintolainkäyttölakiin tai menettelyyn, jonka mukaisesti lopullinen lupapäätös on tehty (ks. IV jakso).

Osallistumista sellaisten hankkeiden ympäristövaikutusten arviointimenettelyyn, joilla on todennäköisesti merkittäviä rajat ylittäviä vaikutuksia, kuvataan jäljempänä (ks. XVI jakso). Ulkomailla asuvien yksityishenkilöiden ja ulkomaisten kansalaisjärjestöjen asiavaltuutta ja osallistumista muihin menettelyihin säännellään pääasiallisesti rajasopimuksilla ja muilla kahden- tai monenvälisillä sopimuksilla sekä niiden täytäntöönpanosäädöksillä. Tässä yhteydessä on mainittava erityisesti Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä tehty pohjoismainen ympäristönsuojelusopimus (SopS 75/1976). Asiavaltuus vastaa tyypillisesti kotimaista asiavaltuutta, erityisesti edellä mainitussa tapauksessa, kun on kyse pohjoismaiden kansalaisista. Joissain sopimuksissa on myös vastaavia määräyksiä yhtäläisestä kohtelusta valitusoikeuden suhteen. Joka tapauksessa esimerkiksi vesilakia koskevassa oikeuskäytännössä on myönnetty ulkomaisille kansalaisjärjestöille valitusoikeus samojen kriteerien nojalla kuin kotimaisille kansalaisjärjestöille eli toiminta-alan perusteella. Esimerkiksi virolaisten kansalaisjärjestöjen Nord Stream -kaasuputkea vastaan tekemät valitukset käsiteltiin yhdessä kotimaisten valitusten kanssa.

Koska valitusoikeus on osa valtion toimivaltaan kuuluvaa oikeudenkäyttöä, sitä säännellään valtakunnallisen lainsäädännön mukaan myös Ahvenanmaalla. Valitusoikeus ympäristöasioissa ratkaistaan tavallisesti sovellettavaa aluelakia vastaavan valtakunnallisen lain mukaisesti.

Valtion ja kunnan viranomaisilla sekä kunnilla voi olla menettelyllisiä oikeuksia hallinto-oikeudellisissa asioissa, joiden ratkaisemiseen niillä ei ole toimivaltaa. Ympäristöasioissa on varsin tavallista, että toimivaltaisen hallintoviranomaisen on kuultava muita julkisyhteisöjä ennen kuin se voi tehdä asiassa päätöksen. Tällainen kuulemisvelvollisuus voi olla joko ehdoton tai se voi riippua asiaan liittyvistä olosuhteista. Vastaavasti aineellisessa ympäristölainsäädännössä säädetään usein tiettyjen viranomaisten oikeudesta hakea muutosta toimivaltaisen viranomaisen päätöksiin. Jos tällaisesta viranomaisen valitusoikeudesta ei ole säädetty nimenomaisesti, viranomainen voi myös yrittää vaatia tätä oikeutta vetoamalla hallintolainkäyttölain yleisiin säännöksiin, joiden nojalla valitusoikeus myönnetään, jos se on viranomaisen valvottavana olevan julkisen edun vuoksi tarpeen. Tavallisesti valitusoikeus kuuluu alueelliselle ELY-keskukselle asioissa, joista päätöksen tekevät kuntaviranomaiset tai muut valtion viranomaiset. Muita viranomaisia, joilla voi olla valitusoikeus, ovat kunnan ympäristö- ja terveystoimikunnat, alueelliset tai kansalliset museoviranomaiset sekä kunnat itse. Lukuun ottamatta ympäristönsuojelulain mukaista muutoksenhakumenettelyyn liittyvää erityistä kuulemismenettelyä näillä "muilla" viranomaisilla ei ole kanne-oikeutta tuomioistuimessa muutoin kuin valittajana.

Ylimmillä laillisuudenvainojilla ei ole asiavaltuutta eikä valitusoikeutta hallinto-oikeudellisissa asioissa. Myöskään muilla valtuutetuilla ei yleensä ole asiavaltuutta ympäristöasioissa. Edellä mainittuja yksityisoikeudellisia vahingonkorvausvaatimuksia lukuun ottamatta syyttäjien asiavaltuus on rajattu rikosoikeudenkäyntimenettelyyn; heillä ei ole asiavaltuutta ympäristöoikeutta koskevista hallinto-oikeudellisissa menettelyissä. Kuten edellä (ks. V jakso) todetaan, yleistä etua koskevia yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei yleensä ole mahdollista saattaa yleisten tuomioistuinten käsiteltäväksi. Vastaavasti toissijainen syyte-oikeus kuuluu ainoastaan asianomistajalle.

Ympäristöoikeuden alalla ei ole käytössä ryhmäkannejärjestelmää.

VIII oikeudellinen edustus

Yksinkertainen ja kohtuuhintainen mahdollisuus viedä asia tuomioistuimen käsiteltäväksi on yksi hallinto-oikeudellisten menettelyjen kulmakiviä. Tämän periaatteen mukaisesti oikeudellisen edustajan käyttäminen ei ole pakollista missään ympäristöoikeutta koskevista hallinto-oikeudellisista menettelyistä. Käytännössä valituksen tehneet yksityishenkilöt tai kansalaisjärjestöt eivät yleensä juuri käytäkään avustajaa. Yritykset sen sijaan käyttävät avustajaa useammin osallistuessaan menettelyihin joko valittajana tai muutoin asianosaisena. Silloin kun avustajaa käytetään, hallintolainkäyttölain mukaan tältä ei edellytetä lainopillista tai muuta koulutusta vaan ainoastaan yleinen soveltuvuus tehtävään.

Avustajan käyttö ei ole pakollista myöskään yleisissä tuomioistuinmenettelyissä, mutta niissä se on yleisempää. Hallintolainkäyttölaista poiketen oikeudenkäymiskaassa edellytetään, että oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana toimivalla henkilöllä on lainopillinen pätevyys, tietyn tyyppisiä asioita lukuun ottamatta (mm. maa- ja metsätalouden asiat).

Asianajajille ei ole olemassa erityistä ympäristöalan auktorisointimenettelyä, vaan he perehtyvät alaan perustutkintonsa ja jatko-opintojensa yhteydessä. Suomessa on kuitenkin asianajajia ja erikokoisia lakiasiantuntijoita, jotka tarjoavat oikeudellisia neuvontapalveluja erityisesti ympäristöoikeuden alalla. Useimmat suuremmista toimistoista tarjoavat palveluja ympäristöoikeuden alalla, tosin yleensä yritysoikeuden puitteissa. Ympäristöoikeuteen erikoistuneista lakiasiantuntijoista ei ole olemassa kattavaa rekisteriä. Suomen asianajajaliiton tietokannasta voi etsiä asianajajia ja lakiasiantuntijoita sijaintipaikkakunnan ja

asiantuntemuksen perusteella myös ympäristöoikeuden alalla. Tietokanta kattaa myös Ahvenanmaan (ks. linkki tämän asiakirjan lopussa). Kansalaisjärjestöt eivät yleensä mainosta oikeudellisia palveluja.

IX näyttö

Kun hallinto-oikeus käsittelee valitusta, sillä on yleensä käytettävissään koko hallinnollinen asiakirja-aineisto (sen pyytäminen asianomaiselta viranomaiselta lausunnon kanssa on yleensä valituksen ensimmäinen käsittelyvaihe). Kuten edellä todettiin, hallintolainkäyttölaissa säädetään myös tuomioistuimen yleisestä velvollisuudesta selvittää asia.

- Tarkoituksena on selvittää asiaan liittyvät objektiiviset tosiseikat.
- Tuomioistuin täyttää velvollisuutensa pyytämällä hallinnollisten asiakirjojen lisäksi todisteita, joita se katsoo tarvitsevansa tai joista se katsoo olevan hyötyä asian selvittämisessä.
- Tällainen pyyntö osoitetaan yleensä viranomaiselle, kun taas asianosaisille annetaan tilaisuus esittää omat näkemyksensä.

Tämän oikeudellista tutkintaa koskevan periaatteen mukaisesti valitusmenettelyn osapuolten suhteen ei ole annettu erillisiä todistustaakkaa koskevia sääntöjä. Erityyppisten asioiden ja tilanteiden käsittelyä varten on kuitenkin muodostunut tiettyjä periaatteita, joskus myös Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön pohjalta. On kuitenkin syytä korostaa, että näyttöä koskevat kysymykset ratkaisee ensi kädessä hallintoviranomainen, minkä vuoksi tuomioistuimen tehtävänä ei ole niinkään tutkia uutta näyttöä vaan perehtyä viranomaiselle aiemmin esitettyyn näyttöön ja viranomaisen siitä tekemiin arvioihin. Sen lisäksi, että tuomioistuin voi pyytää asiakirjoja ja laununtoja asian ensimmäisenä oikeusasteena käsitteeltä viranomaiselta ja asianosaisilta, se voi tarkastelutehtävänsä helpottamiseksi käyttää myös muita keinoja:

- Tuomioistuin voi kuulla muita viranomaisia tai järjestää katselmuksen tai suullisia kuulemisia.
- Asianosaiset voivat esittää omia todisteita vaatimustensa ja väitteidensä tueksi.
- Asianosaiset voivat myös pyytää tuomioistuinta turvautumaan sen käytettävissä oleviin tutkintakeinoihin.

Tuomioistuin ratkaisee harkintavaltansa mukaan, suostuuko se asianosaisten pyyntöihin. Harkintavallan laajuus riippuu siitä, minkätyyppisestä pyynnöstä ja asiasta on kyse, ja kieltäytyminen lisätutkimusten suorittamisesta voi olla perusteena tuomioistuimen lopullisesta päätöksestä tehtävälle ylimääräiselle muutoksenhauille.

Hallintotuomioistuin arvioi näyttöä ja asiaan liittyviä tosiseikkoja itsenäisesti. Tässä suhteessa tuomioistuin ei ole sidottu myöskään asianosaisten väitteisiin; mikä tarkoittaa, että asianosaiset eivät yleensä voi määrittää asiaan liittyviä tosiseikkoja. Näyttöön perustuvat väitteet tietysti ohjaavat sitä, mihin tuomioistuin kiinnittää huomiota asiassa. Kuten edellä on todettu, tuomioistuimella on toimivalta laajentaa tarkasteluaan kiistanalaisen päätöksen tekniseen tai muuhun tieteelliseen taustaan. Tuomioistuin voi näin ollen asettaa kyseenalaiseksi tieteelliset tutkimukset tai asiantuntijaselvitykset riippumatta siitä, kuka ne on esittänyt tai kenen pyynnöstä ne on esitetty. Vaasan hallinto-oikeudella on koko maan kattava toimivalta käsitellä ympäristönsuojelulain ja vesilain soveltamisalaa kuuluvat valitukset. Riittävän asiantuntemuksen varmistamiseksi sillä on näiden asioiden ratkaisemista varten palveluksessaan myös luonnontieteellisen ja teknisen alan koulutuksen saaneita tuomareita (ks. IV jakso).

Ei ole mahdollista esittää yleistä sääntöä siitä, miten valitusmenettelyn yhteydessä esitettyä uutta näyttöä tarkastellaan tai mikä on sen painoarvo. Esimerkiksi uusi asiantuntijaselvitys, jonka jotakin lupapäätöstä vastustavat valituksen tekijät esittävät, saattaa osoittaa vakuuttavasti, että lupapäätös on lainvastainen, tai tuomioistuin voi katsoa tarpeelliseksi palauttaa asian käsittelyn ensimmäiseen oikeusasteeseen lupaviranomaiselle ja määrätä tämän tarkastelemaan (uudelleen) uutta näyttöä. Muun kuin lainopillisen koulutuksen saaneiden tuomariensa ansiosta Vaasan hallinto-oikeudella on paremmat edellytykset arvioida suoraan tieteellistä näyttöä ja myös tehdä uuden näytön perusteella asian sisältöä koskevia päätöksiä. Sen on kuitenkin käytettävä tässä suhteessa harkintavaltaa, ettei se puuttuisi liikaa ensimmäisenä oikeusasteena toimivien hallintoviranomaisten toimintaan. Asianosaisten pitäisikin esittää asian kannalta merkityksellinen näyttö jo ennen kuin asia etenee valituksen asteelle, silloin kun niillä on mahdollisuus esittää näyttöä jo hallintomenettelyn aikana.

Yleisillä tuomioistuimilla on sama periaatteellinen toimivalta arvioida näyttöä, mutta on syytä korostaa, että siviilioikeudellisissa riita-asioissa tuomioistuimen tarkasteluvalltuudet on yleensä rajoitettu kattamaan yksinomaan asianosaisten esittämät vaatimukset ja näyttö. Tämän vuoksi asianosaisilla on tärkeä tehtävä myös tieteellisen asiantuntemuksen esittämisessä.

X väliaikaiset turvaamistoimenpiteet

Hallintolainkäyttölain yleisten täytäntöönpanosäännösten mukaan päätöstä, johon saa hakea muutosta valittamalla, ei saa panna täytäntöön ennen kuin se on saanut lainvoiman. Tämä tarkoittaa, että päätöksestä valittaminen yleensä lykkää automaattisesti sen täytäntöönpanoa.

Ympäristö- ja muissa lupajärjestelmissä säädetään yleensä mahdollisuudesta pyytää oikeutta aloittaa työ/toiminta lupapäätöksen mukaisesti, vaikka päätöksestä olisi valitettu. Aloittamisoikeuden myöntämistä koskevat edellytykset vaihtelevat, koska ne määräytyvät sovellettavan aineellisen lain mukaan. Yleensä vaatimukset ovat seuraavat:

- perusteltu syy aloittaa toimeenpano välittömästi
- toimeenpano ei ole ristiriidassa päätöksestä tehtyjen valitusten kanssa
- hakija antaa hyväksyttävän vakuuden.

Oikeus aloittaa toimeenpano voidaan myöntää joko varsinaisessa lupapäätöksessä tai erillisestä pyynnöstä, joka on esitettävä tietyn ajan kuluessa siitä kun muutoksenhaun määräaika on päättynyt (yleensä 14 päivää). Useimmissa tapauksissa pyyntö aloittaa toimeenpano tehdään lupaviranomaiselle, joka myös tekee asiassa päätöksen.

Sillä hallintotuomioistuimella, jolle lupapäätöstä koskeva valitus on tehty, on toimivalta tarkastella uudelleen myös aloittamisoikeuden myöntämistä koskevaa määräystä joko valittajan pyynnöstä tai omasta aloitteestaan. Asiavaltuus välitoimimenettelyssä on sama kuin pääasiaa koskevassa menettelyssä. Tuomioistuin voi kumota määräyksen tai muuttaa sitä tai antaa kieltomääräyksen. Toimenpiteet, joista aiheutuisi tai saattaisi aiheutua peruuttamattomia ympäristövaikutuksia, keskeytetään. Riippumatta siitä, onko välitoimia koskeva tuomioistuimen päätös myönteinen vai kielteinen, siitä ei yleensä voi valittaa erikseen, mutta välitoimiin voidaan vedota uudelleen, jos tuomioistuimen lopullisesta päätöksestä valitetaan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Samalle tuomioistuimelle voidaan kuitenkin tehdä uusi kieltomääräyksiä koskeva hakemus esimerkiksi olosuhteiden muutoksen perusteella. On myös järjestelmiä, joissa aloittamisoikeutta koskevan ensimmäisen oikeusasteen päätöksen tekee toimivaltainen muutoksenhakutuomioistuin (esim. vesilain nojalla) tai joissa muutoksenhakutuomioistuin voi antaa tällaisen määräyksen ja samalla hylätä lupapäätöstä koskevat valitukset (esim. ympäristönsuojelulain nojalla).

Tietyn tyyppiset päätökset ovat myös suoraan täytäntöönpanokelpoisia jo ennen kuin ne ovat saaneet lainvoiman, eli valituksista huolimatta, paitsi jos muutoksenhakutuomioistuin määrää toisin. Esimerkkejä tästä ovat päätökset suojellun elinympäristön toteuttamisesta tai luonnonsuojelulakiin perustuvan suojelumääräyksen täytäntöönpanosta. Jos täytäntöönpanokelpoisuudesta ei ole säädetty erikseen, hallintolainkäyttölaissa säädetään yleisestä täytäntöönpanokelpoisuudesta ennen lainvoimaisuutta. Tällainen täytäntöönpanomääräys voidaan antaa, jos päätös on luonteeltaan sellainen, että se on pantava täytäntöön heti, tai jos sen täytäntöönpanoa ei voida lykätä yleisen edun vuoksi. Hallintotuomioistuin voi tarkastella uudelleen myös tällaista täytäntöönpanomääräystä.

Kieltomääräyksen hakijalta ei vaadita vakuutta riippumatta siitä, perustuuko täytäntöönpanokelpoisuus erikseen myönnettyyn aloittamisoikeuteen vai muuhun täytäntöönpanomääräykseen.

Toinen väliaikainen oikeudellinen turvaamistoimi perustuu siihen, että tuomioistuin voi määrätä hallinnollisen päätöksen voimassaolon jatkumisesta kunnes asiassa on tehty uusi päätös, jolla tuomioistuin kumoo edellisen päätöksen. Esimerkki tällaisesta tapauksesta olisi asia, jossa luonnonsuojelua koskeva päätös kumotaan ja lähetetään osittain uudelleen harkittavaksi tai uudelleen tehtäväksi menettelyvirheen vuoksi.

XI kustannukset

Hallinto-oikeudellisten menettelyjen yhteydessä hakijalta peritään muutoksenhakuvaiheesta riippuen seuraavat oikeudenkäyntimaksut (vuoden 2011 alusta):

- Hallinto-oikeus: 90 euroa
- Korkein hallinto-oikeus: 226 euroa

Tietyn tyyppisistä asioista ei peritä käsittelymaksua, mutta ympäristönsuojeluasiat eivät yleensä kuulu tähän ryhmään. Myös yksittäiset hakijat voidaan vapauttaa maksusta tietyn edellytyksin. Keskeinen peruste maksusta vapauttamiselle on, että valitus ratkaistaan hakijan hyväksi (tämä ei koske korkeinta hallinto-oikeutta). Maksua ei peritä, jos valitus hylätään ilman sisällön käsittelyä eli jos valitusta ei ole tehty ajoissa tai jos valitusoikeutta ei ole tai jos valitus perutaan. Jos korkein hallinto-oikeus hylkää ylimääräisen muutoksenhaun tai epää valitusluvan, maksusta peritään puolet.

Mitään lisämaksuja ei peritä menettelyn myöhemmissä vaiheissa eli esimerkiksi kieltomääräystä koskevan hakemuksen käsittelystä tai suullisen kuulemisen tai katselmuksen järjestämisestä. Asianosaisille ei aiheudu kuluja myöskään muista tuomioistuimen toteuttamista tutkintatoimenpiteistä, kuten asiantuntijaviranomaisen lausunnon hankkimisesta.

Jos useat henkilöt tekevät valituksen yhdessä, siitä peritään vain yksi oikeudenkäyntimaksu.

Hallintolainkäyttölaissa säädetään asianosaisten omia kuluja koskeva pääsääntö, jonka mukaan asianosaiset vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan, paitsi jos se olisi asian olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta. Tämä tarkoittaa sekä oikeudellisesta neuvonnasta aiheutuvia kuluja sekä mahdollisista asiantuntijalausunnoista tai muista omasta aloitteesta hankituista todisteista aiheutuvia kuluja. Jos järjestetään suullinen kuuleminen, valtio on velvollinen korvaamaan tuomioistuimen omasta aloitteestaan kutsumien todistajien ja asiantuntijoiden kulut. Asianosaiset sen sijaan ovat yleensä velvollisia korvaamaan itse kutsumiensa todistajien kulut.

Vapautus omien kulujen suorittamisesta, eli asianosaisen velvollisuus suorittaa osaksi tai kokonaan toisen asianosaisen tai sen viranomaisen kulut, jonka tekemää päätöstä valitus koskee, ratkaistaan tuomioistuimessa tapauskohtaisesti asiaan liittyvien olosuhteiden mukaisesti. Hallintolainkäyttölaissa säädetään, että huomioon on otettava erityisesti asian lopputulos. Kun tarkastellaan viranomaisen korvausvelvollisuutta, on otettava huomioon erityisesti se, onko menettely saanut alkunsa viranomaisen virheen seurauksena. Lisäksi hallintolainkäyttölaissa säädetään, että yksityistä asianosaista ei saa velvoittaa korvaamaan viranomaisen oikeudenkäyntikuluja, ellei yksityinen asianosainen ole esittänyt ilmeisen perusteetonta vaatimusta. Käytännössä yksityinen asianosainen joutuu maksamaan toisen yksityisen asianosaisen kulut vain poikkeustapauksessa. Tämä tarkoittaa, että kulujen osalta tarkastellaan yleensä sitä, onko viranomaisella velvollisuus korvata hakijan kulut, jos valitus on ratkaistu hakijan hyväksi. On kuitenkin hyvä muistaa, että hallinto-oikeudellisten menettelyjen kulut ovat yleensä suhteellisen alhaiset ja että yksityiset asianosaiset eivät useimmissa tapauksissa vaadi kulujensa korvaamista.

Yleisissä oikeudenkäyntimenettelyissä kantajalta/hakijalta peritään seuraavat oikeudenkäyntimaksut (vuoden 2011 alusta), vastaavin poikkeuksin kuin hallinto-oikeudellisissa menettelyissä:

- Käräjäoikeus (maaoikeus ml.): 60–180
- Hovioikeus: 182 euroa (90 euroa rikosasioissa)
- Korkein oikeus: 226 euroa (113 euroa rikosasioissa)

Hallinto-oikeudellisista menettelyistä poiketen yleisissä tuomioistuimissa ratkaistaviin siviilioikeudellisiin asioihin sovelletaan periaatetta, jonka mukaan hävinnyt osapuoli maksaa myös vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Tämä tarkoittaa, että asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut. Oikeudenkäymiskaarissa säädetään myös eräistä yksityiskohtaisemmista perusteista, joiden nojalla korvausvelvollisuudesta voidaan vapauttaa tai joiden nojalla sitä voidaan lieventää, esimerkiksi jos oikeudenkäynti on aiheeton tai jos on perusteltu syy jatkaa oikeuskäsittelyä, joka on hävitty, tai jos korvausvelvollisuus olisi asiaan liittyvien olosuhteiden vuoksi muutoin kohtuuton. Jos korvausvelvollinen osapuoli kiistää vaadittujen korvausten perusteen tai niiden kohtuullisuuden, tuomioistuin määrää kulujen korvaamisesta tapauskohtaisesti.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen laatiman selvityksen mukaan siviilioikeudenkäyntien keskimääräiset oikeudenkäyntikulut käräjäoikeuksissa vuonna 2008 olivat kantajien osalta 6 543 euroa ja vastaajien osalta 5 554 euroa. Hävinneen osapuolen maksettavaksi määrätty korvaus oli keskimäärin 5 277 euroa. Oikeusavusta peritty tuntikorvaus oli 160 euroa (mediaani), mikä vastaa muiden oikeusavun kustannuksista tehtyjen yleisempien selvitysten tuloksia.

XII Rahoitusapumekanismit

Sen lisäksi, että tietyissä edellä mainituissa tilanteissa myönnetään vapautus oikeudenkäyntimaksusta, vapautus voidaan myöntää myös kohtuuttomuuden perusteella tapauskohtaisesti. Vapautuksen myöntää esittelijä, jonka tehtävänä on maksun määrääminen. Vaikka oikeudenkäyntimaksu peritään tuomioistuimen päätöksen yhteydessä, siitä on mahdollista valittaa erikseen pyytämällä maksun määräävää esittelijää tarkastelemaan asiaa uudelleen. Tämän virkamiehen päätökseen voi edelleen hakea muutosta hallintovalituksella.

Valtion varoista maksettavaa oikeusapua on tarjolla niille, jotka tarvitsevat apua oikeudellisten asioiden hoitamisessa. Oikeusapua voidaan myöntää Suomessa asuville tai muiden EU-maiden tai ETA-maiden kansalaisille. Sitä voidaan myöntää myös asuinpaikasta riippumatta, jos hakijaan liittyvää asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimissa tai jos tähän on olemassa erityiset syyt.

Oikeusapua ei voida myöntää kansalaisjärjestöille eikä yrityksille.

Oikeusapua myönnetään hakijan käytettävissä olevien varojen mukaan. Oikeusapu korvaa varattomien kustannukset kokonaisuudessaan, kun taas muiden on maksettava itse osa kustannuksista.

Oikeusapu kattaa sekä oikeudellisen neuvonnan että tarvittavat toimenpiteet ja edustuksen tuomioistuimessa tai muissa viranomaisissa. Oikeudenkäyntimenettelyjä varten hakija voi valita joko oikeusaputoimiston julkisen oikeusavustajan tai yksityisen asianajajan. Muissa asioissa oikeudellista neuvontaa antavat ainoastaan julkiset oikeusavustajat. Henkilöt, joille on myönnetty oikeusapua, vapautetaan myös oikeudenkäyntimaksusta. Oikeusavun myöntämiseen sovelletaan eräitä poikkeuksia, esimerkiksi

silloin kun asiaa pidetään oikeudellisesti yksinkertaisena tai hakijan kannalta vähämerkityksisenä tai silloin kun asiavaltuus perustuu kunnan jäsenyyteen.

Edellä esitetyn lisäksi oikeusavun myöntämistä voidaan rajoittaa osittain tai kokonaan, jos hakijalla on oikeusturvavakuutus, joka kattaa käsiteltävän asian. Tämä on varsin yleistä, koska tällainen vakuutus sisältyy usein monenlaisiin vakuutuksiin, kuten koti- tai autovakuutukseen tai ammattiliittojen jäsenilleen ottamiin vakuutuksiin. Oikeusturvavakuutuksesta saatavan tuen määrä vaihtelee vakuutustyyppin mukaan, joka myös ratkaisee tuen soveltamisalan ja omavastuuosuuden sekä korvauksen enimmäismäärän. Yleisissä vakuutusehdoissa omavastuuosuus on 15 % ja korvauksen enimmäismäärä 8 500 euroa.

Koska oikeusapu myönnetään valtion varoista, sen myöntämiseen sovelletaan samoja edellytyksiä myös Ahvenanmaalla.

Oikeusavusta riippumatta vastaajalla voi olla rikosoikeudellisessa menettelyssä tai esitutinnan aikana oikeus julkiseen oikeusavustajaan käytettävissä olevista varoista riippumatta.

Erityisesti suuremmat lakiasiantoimistot antavat maksutonta oikeusapua pro bono -periaatteella, usein omien vakiintuneiden ohjelmiensa mukaisesti. Tällaista oikeusapua voivat saada myös yleishyödylliset yhteisöt, kuten ympäristöalan kansalaisjärjestöt. Ei ole yleisesti tunnettuja ohjelmia, joiden perusteella yksityisille asianosaisille myönnettäisiin maksutonta oikeusapua erityisesti ympäristöoikeuden alalla. Kaiken kaikkiaan tällaisella pro bono -periaatteeseen perustuvalla oikeudellisella neuvonnalla ei ole suurta merkitystä ympäristöoikeutta koskevissa menettelyissä.

XIII oikea-aikaisuus

Hallintolaissa säädetään yleisellä tasolla, että asia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä. Ympäristöoikeuden alalla erityisiä määräaikoja on määriteltävä yleensä asianosaisille, ei niinkään viranomaisille. Tästä on kuitenkin poikkeuksia, kuten hankkeiden ympäristövaikutusten arviointimenettely, jonka määräajat koskevat myös viranomaisia. Koska ympäristöasioita koskevia päätöksiä tekevät monet eri hallintoviranomaiset, keskimääräisiä käsittelyaikoja ei ole mahdollista esittää kattavasti. Viranomaiset saattavat esittää verkkosivuillaan erilaisia arvioita keskimääräisistä käsittelyajoista, ja hallintolain nojalla niiden on esitettävä pyynnöstä myös tapauskohtainen arvio ja vastattava asian etenemistä koskeviin kyselyihin. Valtaosa ympäristölupa-asioista käsitellään aluehallintovirastoissa, joiden keskimääräiset käsittelyajat ovat viime vuosina olleet 11–16 kuukautta.

Paikallinen lainsäädäntö, joka säätelee hallintomenettelyä Ahvenanmaalla (ks. IV jakso), muistuttaa määräaikojen ja käsittelyyn kuluvaan aikaan koskevien arvioiden osalta hallintolakia. Siinä kuitenkin säädetään yleisestä velvollisuudesta ratkaista asiat mahdollisuuksien mukaan kolmen kuukauden kuluessa niiden vireillepanosta. Lisäksi säädetään, että vastuuvirkamiesten on annettava vuosittain selvitys syistä, joiden vuoksi asioiden käsittely on kestänyt tätä pidempään. Ympäristöasioiden käsittely voi luonnollisesti viedä kauemmin kuin kolme kuukautta. Pääasiallinen päätöksentekijä, Ahvenanmaan ympäristö- ja terveysviranomainen (Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet), on ratkaissut vähäisempiä toimintoja koskevat luvat (miljögranskning) yleensä 6 kuukaudessa, kun taas laajempia toimia (IPPC) koskevien ympäristölupien käsittely on kestänyt keskimäärin 15 kuukautta.

Tällä hetkellä ei ole täysin tehokasta oikeussuojakeinoa hallintoviranomaisen toiminnan viivästyminen tai passiivisuutta vastaan. Hallintotuomioistuimella ei ole toimivaltaa puuttua hallintomenettelyyn ennen kuin viranomainen on tehnyt asiassa lopullisen päätöksen. Passiivisuutta ei kuitenkaan pidä tässä yhteydessä sekoittaa viranomaisen päätökseen olla toteuttamatta täytäntöönpanotoimia, koska tällaisesta päätöksestä voi valittaa (ks. V jakso). Seuraavassa tarkastellaan myös kysymystä viranomaisen toiminnan viivästyisestä. Myöskään siitä ei ole olemassa mitään yleisiä seuraamuksia. Kuten edellä (VI jaksossa) on kuvattu, valvontaviranomaisella on toimivalta antaa virallinen huomautus ja aloittaa vakavien lainvastaisuuksien osalta rikosoikeudellinen menettely. Tiettyissä tapauksissa valvontaviranomaisella voi myös olla toimivalta määrätä kunta täyttämään velvollisuutensa tiettyssä määräajassa. Viranomaisiin sovelletaan yleistä vahingonkorvausvelvollisuutta, mutta toiminnan viivästyksen perusteella vahingonkorvauksia myönnetään harvoin.

Hallintotuomioistuimissa käsiteltävien muutoksenhakumenettelyjen osalta ei ole säädetty määräaikoja useimpien asioiden osalta. Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi tiettytyypiset muutoksenhakuasiat on määriteltävä laissa kiireellisiksi, mikä käytännössä tarkoittaa, että ne käsitellään ensisijaisina. Tällaisia lakisääteisesti kiireellisiä käsiteltäviä ympäristöasioita ovat asemakaavaa ja yleisten teiden rakennussuunnitelmia koskevat valitukset silloin kun niillä katsotaan olevan merkitystä kunnan tasolla. Vaikka kielto määräyksiä koskevien hakemusten käsittelyajasta ei ole annettu erityisiä määräyksiä, ne käsitellään yleensä kiireellisinä, jopa muutamassa päivässä tai ääritapauksissa nopeamminkin. Ei ole olemassa seuraamusjärjestelmää, jonka perusteella voitaisiin rangaista aiheettomasta viivästyksestä, mutta tuomioistuimiin sovelletaan samaa ylimpien laillisuudenvälvojen toteuttamaa valvontaa kuin hallintoviranomaisiin sekä tarvittaessa myös rikosoikeudellista vastuuta ja vahingonkorvausvelvollisuutta.

Muutoksenhakumenettelyjen käsittelyaika alueellisissa hallintotuomioistuimissa on ollut viime vuosina (2009–2011) keskimäärin noin 10 kuukautta asemakaavaa ja rakentamista koskevissa asioissa ja hieman yli 12 kuukautta muissa ympäristöasioissa.

Korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyajat olivat ensin mainituissa tapauksissa noin 12 kuukautta ja jälkimmäisissä noin 13 kuukautta.

Prosessilainsäädäntö, joka säätelee menettelyjä yleisissä tuomioistuimissa, sisältää yksityiskohtaisempia sääntöjä menettelyn eri vaiheissa sovellettavista määräajoista. Keskimääräiset käsittelyajat olivat käräjäoikeuksissa (2009–2010) täysimittaisen siviilioikeudenkäyntien osalta hieman yli 8 kuukautta ja rikosoikeudenkäyntien osalta noin 3,5 kuukautta.

Muutoksenhakutuomioistuinten käsittelyajat olivat muutoksenhakumenettelyjen osalta noin 6,5 kuukautta. Korkeimman hallinto-oikeuden keskimääräiset käsittelyajat olivat hylättyjen muutoksenhakemusten osalta noin 4,5 kuukautta ja asian sisältöä koskevien ratkaisujen osalta 16 kuukautta.

Yleisten tuomioistuinten osalta on olemassa myös aiheetonta viivästystä koskeva hyvitysjärjestelmä, jota säätelee laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009). Lain mukaan hyvitystä haetaan käsittelevältä tuomioistuimelta, pääasiassa valtion vastuulla ja 500/year 1 euroa vuodessa, korvaus viivästymisestä. Hallinto-oikeudellisissa menettelyissä viivästys voidaan nykyään ottaa huomioon vastaavalla tavalla vain kun kyseessä on rahamääräinen hallinnollinen seuraamus. Valmisteilla on kuitenkin yleinen hyvitysjärjestelmä hallinto-oikeudellisia menettelyjä varten.

XIV Muut kysymykset

Vaikka ympäristöasioita koskeviin hallinnollisiin menettelyihin on mahdollista osallistua jo varsin varhaisessa vaiheessa, tuomioistuimen uudelleentarkastelu on yleensä mahdollista vasta kun asiassa on tehty lopullinen hallintopäätös. Päätöksenteon valmisteluvaiheessa tapahtuneiden menettelyvirheiden perusteella on yleensä mahdollista tehdä valitus lopullisesta päätöksestä. Eräissä ympäristöalan menettelyissä tällaisia ”lopullisia” päätöksiä voidaan tehdä useammassa vaiheessa, jolloin kustakin päätöksestä voi yleensä valittaa tuomioistuimeen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita eritasoiset asemakaavat ja niiden perusteella annetut rakennus- ja/tai täytäntöönpanoluvat. Toisinaan lainsäädännössä voidaan asettaa rajoituksia tuomioistuimen myöhemmälle tarkastelulle; esim. maantilaissa (503/2005) rajoitetaan tiesuunnitelman hyväksymispäätöksiä koskevaa valitusoikeutta.

Hallintolainkäyttölaissa säädetään, että kaikkiin päätöksiin, joista voi valittaa, on liitettävä tätä koskevat ohjeet eli valitusosoitus, jotta asianosaiset saavat tiedon siitä, mille viranomaiselle ja miten päätöksestä voi valittaa ja missä määräajassa se on tehtävä. Muussa tapauksessa on ilmoitettava, minkä oikeusperustan nojalla valittaminen on kielletty. Hallintolainkäyttölaissa säädetään myös, että valitusta ei voida hylätä sillä perusteella, että se on tehty virheellisesti valitusosoituksen puuttumisen tai siinä olevan virheen vuoksi. Jos valittaja on noudattanut valitusosoitusta, jossa on ilmoitettu esimerkiksi virheellinen määräaika, valitusta ei saa hylätä määräajan ylittämisen perusteella.

Ympäristöasioiden osalta ei ole erikseen saatavana kattavaa tietoa oikeussuojan saatavuudesta. Yleistä tietoa hallinnollisista ja (yleisistä) tuomioistuinmenettelyistä on saatavilla Suomen oikeusjärjestelmän verkkosivuilla (ks. linkki tämän asiakirjan lopussa) ja lainsäädäntö on saatavilla FINLEX-tietokannassa (ks. linkki tämän asiakirjan lopussa). Ympäristöhallinnon verkkosivuilla on tietoa erilaisista ympäristöalan menettelyistä, mm. oikeussuojan saatavuudesta (ks. linkki tämän asiakirjan lopussa). Ympäristö- ja vesilupa-asioissa toimivaltaisten neljän aluehallintoviraston verkkosivuilla on rekisterit vireillä olevista lupa-asioista ja lupapäätöksistä (ks. linkki tämän asiakirjan lopussa). Lisätietoa ympäristöalan erityismenettelyistä ja oikeussuojan saatavuudesta voi olla saatavilla esimerkiksi kuntien verkkosivuilla.

Hallinto-oikeudellisen muutoksenhaun perusteella tuomioistuimessa aikaansaatuja sovitteluratkaisuja ei yleensä ole mahdollista vahvistaa virallisesti, eikä ympäristöasioita koskevissa hallintomenettelyissä ole mahdollista käyttää sovittelua tai muita vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä. Siviiliasioissa sen sijaan on käytössä erilaisia sovittelu- ja riidanratkaisumenettelyjä. Yleiset tuomioistuimet tarjoavat tuomioistuinsovittelua, ja myös tuomioistuimen ulkopuolella aikaan saadut sovitteluratkaisut on mahdollista vahvistaa. Oikeusapua on mahdollista hakea.

XV ulkomaalaiset

Jokaisen oikeus käyttää perustuslain 17 §: n mukaisesti kahta kansalliskieltä, suomea ja ruotsia, turvataan Kielilaisissa (423/2003). **Lisäksi säädetään muista kieleen liittyvistä oikeuksista saamelaiden ja eräiden muiden ryhmien osalta.** Ulkomaalaisten osalta on otettava huomioon perustuslain 6 §, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi alkuperän tai kielen perusteella. Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on valvoa etnisen syrjinnän kieltoa ja edistää etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten asemaa ja oikeudellista suojelua.

Hallinto- ja tuomioistuinmenettelyjä koskevassa lainsäädännössä (hallintolaki, hallintolainkäyttölaki, oikeudenkäymiskaari ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa) on myös muita säännöksiä kieleen liittyvistä oikeuksista. Lisäsäännökset koskevat tiettyjä erityismenettelyjä, mutta eivät yleensä ympäristöasioihin liittyviä menettelyjä. Asianosaiset voivat saada hallinnollisissa asioissa käännös- ja tulkkausapua tietyn edellytyksin, lähinnä silloin kun on kyse viranomaisten käynnistämistä toimista, mutta

asianosaisten oikeudet voidaan taata myös muissa asioissa. Hallinto-oikeudellisissa menettelyissä sovellettavat yleiset kieleen liittyvät oikeudet vastaavat edellä esitettyä kuvausta, minkä lisäksi niissä säädetään nimenomaisesti oikeudesta tulkkaukseen suullisten kuulemisten yhteydessä. Rikosasioissa sovellettavat kieleen liittyvät oikeudet ovat laajempia.

Siviilioikeudenkäyntimenettelyissä asianosainen, joka ei puhu suomea, ruotsia tai saamea, joutuu yleensä itse vastaamaan käännöskuluista, ellei tuomioistuimien määräaika toisin asian luonteen vuoksi. Edellä esitetyn lisäksi hallintoviranomaisilla ja tuomioistuimilla on velvollisuus varmistaa, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvitsemaansa kielellistä apua.

Tämä tarkoittaa, että jos henkilö, joka puhuu jotakin muuta kuin pohjoismaista kieltä, haluaa osallistua ympäristöasioita koskevaan menettelyyn, hänen on yleensä vastattava omista käännöskuluistaan. Jos oikeusapua on myönnetty (ks. XII jakso), se kattaa myös tarvittavat käännös- ja tulkkauskulut. Rajat ylittäviin ympäristöasioihin liittyvää kääntämistä tarkastellaan jäljempänä (ks. XVI jakso).

Muusta Suomesta poiketen Ahvenanmaan itsehallintoalue on yksinomaan ruotsinkielinen. Tämä koskee sekä alue- ja kuntaviranomaisia että Ahvenanmaalla toimivia valtion viranomaisia, mm. tuomioistuimia. Ahvenanmaan itsehallintolaissa säädetään oikeudesta käyttää suomen kieltä alueellisissa valtion viranomaisissa ja tuomioistuimissa, ja alueellisessa hallintolaissa (Förvaltningslag för landskapet Åland) säädetään valtakunnallista lainsäädäntöä vastaavasti tulkkaus- ja käännösavusta alue- ja kuntaviranomaisissa.

XVI rajat ylittävät asiat

Jotta valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten arviointia koskeva Espoon sopimus ja muut kansainväliset velvoitteet voitaisiin saattaa osaksi kansallista lainsäädäntöä, ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetussa Suomen laissa säädetään hankkeista, joista saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia toisen maan alueella. Lain mukaan toimivaltaisen viranomaisen on ilmoitettava ympäristöministeriölle, joka koordinoi asioita niiden maiden kanssa, joita asia koskee.

Kyiseisille maille ilmoitetaan vireillä olevasta hankkeesta ja sen rajat ylittävistä vaikutuksista sekä niiden arvioinnista ja lupamenettelystä. Tähän tarvitaan yleensä käännöksiä ainakin siltä osin kuin on tarpeen sen ymmärtämiseksi, mistä asiassa on kyse, sekä tiedottamista mahdollisista julkisista kuulemistilaisuuksista, joita on tarkoitus järjestää joko kohdemaassa tai Suomessa. Viranomaisille ja yleisölle asetetaan määräaika, johon mennessä ympäristöministeriölle on ilmoitettava halukkuudesta osallistua arviointimenettelyyn. **Tämän jälkeen naapurimaassa järjestetään kotimaista ympäristövaikutusten arviointimenettelyä vastaava julkinen kuuleminen, yleensä kyseisen maan yhteysviranomaisen toimesta.** Laissa ei täsmennetä maantieteellistä aluetta, jolla kuulemisesta on ilmoitettava, mutta siinä ei myöskään rajoiteta oikeutta esittää huomautuksia. Toiminnanharjoittaja vastaa tarvittavista käännöksistä aiheutuvista kuluista. Ympäristöministeriö vastaa myös julkisen kuulemisen koordinoinnista ja Suomen osallistujien näkemysten toimitamisesta asiaa hoitavalle taholle silloin kun kyseessä on ulkomainen hanke, joka todennäköisesti aiheuttaa ympäristövaikutuksia Suomessa.

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2005/200) sisältää samantapaisia säännöksiä suunnitelmien ja ohjelmien strategisesta ympäristöarvioinnista.

Rajalla valtioiden välisten sopimusten sekä vastaavassa lainsäädännössä voi olla yksityiskohtaisempia määräyksiä valtioiden rajat ylittävien arviointimenettelystä (mm. Suomen ja Viron välinen sopimus valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten arvioinnista), sekä määräyksiä asiavaltuudesta ja osallistumisesta ympäristöasioiden käsittelyyn, jotka eivät edellytä ympäristövaikutusten arviointia (mm. pohjoismaiden ympäristönsuojelusopimus tai Suomen ja Ruotsin välinen raja).

Ahvenanmaan itsehallintolain mukaisesti valtio on ensisijainen lainsäädäntöviranomainen ulkomaita koskevissa asioissa. Vaikka ympäristövaikutusten arviointimenettelyä koskevassa aluelaisissa on joitakin säännöksiä tietojen toimittamisesta valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten yhteydessä, kansainvälinen kuuleminen järjestetään ympäristöministeriön toimesta.

Kuten edellä (VII jaksossa) todetaan, ulkomaisille kansalaisjärjestöille on oikeuskäytännössä myönnetty valitusoikeus samojen perusteiden nojalla kuin kotimaisille kansalaisjärjestöille. Kun asiavaltuus tuomioistuimessa on todettu, sovelletaan kansalaisuudesta riippumatta samoja menettelyyn liittyviä perusoikeuksia (kuten oikeutta hakea kieltomääräystä). Oikeusavun ja kieleen liittyvien oikeuksien osalta ks. edellä XII ja XV jakso.

Jos jonkin hanke edellyttää luvan myöntämistä kahdessa (tai useammassa) maassa, yksityiset asianosaiset tai kansalaisjärjestöt saattavat haluta ajaa oikeuksiaan tai joutuvat ajamaan oikeuksiaan rajan kummallakin puolella. Mahdollisuudet valita, minkä lainkäyttövallan piirissä toimitaan, ovat lupavaatimusten ja muiden julkisoikeudellisten velvoitteiden osalta yleensä varsin rajalliset. **Valtioiden rajat ylittävät siviilioikeudelliset velvollisuudet sen sijaan perustuvat yleensä kahden- tai monenvälisiin sopimuksiin ja niiden täytäntöönpanoa varten annettuun kansalliseen ja EU:n lainsäädäntöön.** Esimerkiksi pohjoismaiden ympäristönsuojelusopimuksen mukaan vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää sen valtion toimivaltaiselle tuomioistuimelle, jossa mahdollisesti haittavaikutuksia aiheuttava toiminta on tapahtunut.

FINLEX-tietokanta (lainsäädäntö, oikeuskäytäntö, viranomaiset, säädöskäännökset jne.):

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/>
- Ruotsi: <http://www.finlex.fi/sv/>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/>

Edellä mainittuja säädöksiä (ruotsinkieliset versiot ovat saatavilla jäljempänä olevien suomenkielisten linkkien kautta; Huomattakoon, että englanninkieliset käännökset ovat epävirallisia eivätkä välttämättä sisällä uusimpia muutoksia):

Väliäikaisten toimihenkilöiden eläkeoikeuksien muodostaminen – (731/1999)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731>

— (434/2003)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030434>

— Paikalliset (alias kunnat; 365/1995)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>
- Englanniksi (Kuntaliiton käännös): <http://www.localfinland.fi/en/authorities/local-self-government/Documents/Finnish%20Local%20Government%20Act.pdf>

— act viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990621>

— (586/1996)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960586>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19960586>

Tuomioistuinmenettely – koodiin (4/1734)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004>

— criminal (689/1997)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1997/en19970689>

— Juridiset koskevalla lailla (257/2002)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020257>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/en20020257>

— act koskevan oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009)

- Suomeksi (alkuperäinen säädös): <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090362>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090362>

— Ympäristö ympäristönsuojelulain (86/2000)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000086>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2000/en20000086>

Laki (587/2011) – vesi

- Suomeksi (alkuperäinen säädös): <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110587>
- Englanninkielinen käännös Ei vielä saatavilla

Esittämässään ratkaisuehdotuksessa – ja rakennuslaissa (132/1999)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990132>

— nature (1096/1996)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19961096>

Uuttaminen – esittämässään ratkaisuehdotuksessa (555/1981)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1981/19810555>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1981/en19810555>

mining annetussa laissa (621/2011).

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110621>
- Englanti: Ei vielä saatavilla

— act ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/1994)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940468>
- Englanniksi (ympäristöministeriön käännös): <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=17876&lan=en>

Arvioinnista – act tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050200>
- Englanniksi (ympäristöministeriön käännös): <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=17876&lan=en>

— act, eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta (383/2009)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090383>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090383>

— act ympäristövahinkojen korvaamisesta (737/1994)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940737>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1994/en19940737>

— tort vastuusta annettu laki (412/1974)

- Suomi: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1974/en19740412>

Ympäristönsuojelu – nordic yleissopimuksen (SopS 75/1976)

- Suomi: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760075/19760075_2

Muut internet-sivustot

— Suomen oikeusjärjestelmä (sivustolla on tietoja oikeudenkäyntimenettelyistä ja oikeusavusta sekä linkejä eri tuomioistuinten ja virastojen sivuille):

- <http://www.oikeus.fi/8108.htm>

Eduskunnan oikeusasiamiehen – office:

- <http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/english/index.htm>

— office ”Oikeuskansleri:

- <http://www.okv.fi/en>

Vähemmistöjen – ombudsman

- <http://www.syrjinta.fi/web/fi/etusivu>

— Suomen ympäristöhallinto (sivustolla on tietoja ympäristölainsäädännöstä ja siihen liittyvistä menettelyistä):

- <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4032&lan=en>

— ece-centers, ympäristö ja luonnonvarat:

- <http://www.ely-keskus.fi/en/frontpage/environment/Sivut/default.aspx>

— rsa-authority verkkosivut (englanniksi):

- <http://www.avi.fi/fi/Sivut/inenglish.aspx>

Yhdistys – bar hakukone:

- http://www.asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/in_english/find_a_lawyer

— finnish luonnonsuojeluliitto:

- <http://www.sll.fi/english>

Suomi – wwf (suomeksi):

- <http://wwf.fi/>

— finnish luonto- ja ympäristöjärjestö:

- <http://www.naturochmiljo.fi/malgrupper/english/>

Suomi – birdlife:

- <http://www.birdlife.fi/english/index.shtml>

Ahvenanmaa

— act Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991):

- Ruotsi: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1991/19911144>
- Englanti: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1991/en19911144>

— Alueelliset kohdistettu Ahvenanmaan lainsäädäntöön (vain ruotsiksi):

- <http://www.regeringen.ax/lag.pbs>

— ympäristöä koskevat ja terveysturvallinen (vain ruotsiksi):

- <http://www.miljohalsoskydd.ax/>

Toimisto – ympäristöä koskevat Ahvenanmaan maakuntahallitus (vain ruotsiksi):

- <http://www.regeringen.ax/socialomiljo/miljo/>

Natur och Miljö – ålands (valtiosta riippumattomat järjestöt, ruotsiksi):

- <http://www.anom.fi/>

[#_ftnref2\[2\]](#) Linkit liittyvät seuraaviin sisältöihin:

- *Kansallinen lainsäädäntö, joka koskee oikeussuojan saatavuutta ympäristöasioissa (joko maan virallisella kielellä tai virallisilla kielillä tai englanniksi, mieluiten molemmilla)*
- *julkisesti saatavilla olevat luettelot ja rekisterit ympäristöalan asiantuntijoista*
- *julkisesti saatavilla olevat luettelot ja rekisterit ympäristöasioihin erikoistuneista juristeista*
- *asianajajayhdistykset*
- *maksutonta oikeusapua pro bono -periaatteella tarjoavat ympäristöasioihin erikoistuneet lakiasiantuntijatoimistot*
- *luettelo maassa toimivista kansallisista ja kansainvälisistä kansalaisjärjestöistä, joiden toiminta liittyy oikeussuojan saatavuuteen ympäristöasioiden alalla*
- *oikeusasiamiehen virasto, syyttävivirasto*
- *yleisölle tarjolla olevaa tietoa oikeussuojan saatavuudesta ympäristöasioissa jäsennellyssä ja helposti ymmärrettävässä muodossa.*

Tämän on konekäännös sivun sisällöstä. Sivun ylläpitäjä ei ole vastuussa eikä vahingonkorvausvelvollinen konekäännöksen laadusta.

Päivitetty viimeksi: 14/09/2016